

Maija Vihervirta

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Päihteet ja syrjäytyminen
Sosionomi (ylempi AMK)
Opinnäytetyö, 2018

”ME MENEMME SINNE MISSÄ ASIAKKAAT OVAT”

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä hanketyönä

TIIVISTELMÄ

Vihervirta, Maija. ”Me menemme sinne missä asiakkaat ovat ja missä he apua tarvitsevat”. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä hanketyönä. Helsinki, syksy 2018. 52 sivua. Diakonia ammattikorkeakoulu. Päihteet ja syrjäytyminen, sosionomi (YAMK).

Sosiaalinen kuntoutus on kunnille lakisääteiseksi vuonna 2015 tullut palvelumuoto, jota ei Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella ole aikaisemmin toteutettu. SOSKU-hanke on valtakunnallinen sosiaalisen kuntoutuksen hanke, jonka puitteissa on tarkoitus kehittää sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä SOSKU-hankkeen Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän osahankkeessa tehty sosiaalinen kuntoutus sisältää ja miten hankkeessa tehdystä työstä laadittua mallia voisi hyödyntää tulevaisuuden sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto opinnäytetyön toteuttamista varten kerättiin päiväkirjanomaisina teksteinä SOSKU:n Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän osahankkeen työntekijöiltä. Työntekijöiltä kerätyn aineiston analyysi tehtiin käyttämällä sisällönanalyysiä. Analyysin yhteydessä hyödynnettiin myös osahankkeen työntekijöiden hankkeen aikana laatimaa materiaalia sekä työn teoreettisessa viitekehyksessä esiin noussutta tietoa sosiaalisesta kuntoutuksesta, aikuissosiaalityöstä, syrjäytymisestä ja osallisuudesta. Näiden avulla vahvistettiin tehtyä analyysia ja tulkintaa.

Tuloksena on, että sosiaalista kuntoutusta on SOSKU-hankkeen Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella toteutettu pitkälti kotiin annettavana yksilötyönä. Se on keskittynyt rakentumaan asiakkaiden yksilöllisiin toiveisiin ja tuen tarpeisiin. Sosiaalinen kuntoutus pohjautuu palvelutarpeen arviointiin sekä on suunnitelmallista ja tavoitteellista, mutta vapaaehtoisuuteen perustuvaa prosessimaista työtä. Se näyttäytyy yksilön osallisuutta ja elämänhallintaa lisäävänä, jolloin se osaltaan tuo yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevia osaksi yhteiskuntaa.

Sosiaalista kuntoutuksen palvelua ei ole toteutunut Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella myös SOSKU-hankkeen päättymisen jälkeen siinä muodossa, kuin sitä hankkeen aikana toteutettiin. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on sisällytetty aikuissosiaalityöhön ja tulevaisuuden toteutustapaa suunnitellaan OmaHäme maakuntauudistuksen työryhmässä.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, aikuissosiaalityö, vapaaehtoinen osallistuminen, yksilöllinen työskentely

ABSTRACT

Vihervirta, Maija. "We go where the clients are and where they need us". Social rehabilitation development in project. Helsinki. Autumn 2018. 52 p. Language: Finnish. Diaconia University of Applied Sciences. Master's degree in Social Services. Intoxicants and Exclusion. Degree: Master of Social Services.

Social rehabilitation is a social service, which have been statutory for municipalities to organize since 2015. There hasn't been social rehabilitation service earlier Welfare District of Forssa. SOSKU-project is a nationwide project to develop practises, methods and models for social rehabilitation. The aim of the study was to show what was included in social rehabilitation service in SOSKU-project in the Welfare District of Forssa. The aim was also provide a model of social rehabilitation, which can help this federation of municipalities to organize their social rehabilitation.

This study is a qualitative research. The material was collected from the employees in SOSKU-project in the Welfare District of Forssa and it is diary type text. The analysis was done by content analysis. Among collected material also other material done during SOSKU-project and theoretical material of social rehabilitation, adult social work, social exclusion and participation was used to complete analysis.

Results are showing that social rehabilitation during SOSKU-project in the Welfare District of Forssa has mainly been homeward service done individually based in clients needs and hopes for their social rehabilitation. It is based in the assessment of service needs. It is systematic with goal orientation but also based in client voluntary. It is shown to support people in the most vulnerable positions by increasing their life control, participation and thoughts about being part of the society.

After SOSKU-project social rehabilitation service hasn't been available in the service field of Welfare District of Forssa in a way it was done in SOSKU-project. It is part of adult social work and the future way of implementation it is still being planned in the work group for regional government reform.

Keywords: social rehabilitation, adult social work, voluntary participation, individual co-working

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 SOSIAALINEN KUNTOUTUS AIKUISSOSIAALITYÖN OSANA.....	5
2.1 Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä	7
2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisesta	8
2.3. Aikuissosiaalityö, syrjäytyminen ja osallisuus	11
2.4 Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä hankkeessa	13
3 KYSMYKSENASETTELU JA METODISET RATKAISUT	16
3.1 Laadullinen tutkimus ja aineiston keruu	17
3.2 Aineiston analyysi.....	18
4 SOSIAALISEN KUNTOUTUSEN KEHITTÄMISTYÖTÄ.....	21
4.1 Sosiaalinen kuntoutus prosessina.....	21
4.2 Sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmä ja työmuodot.....	24
4.3 Yhteistyöverkostot ja sosiaalialan ammatillinen työ hanketyössä.....	31
4.4 SOSKU-osahankkeen kehittämiä uusia toimintamalleja.....	34
4.5 Mitä SOSKU-osahankkeesta voisi hyödyntää tulevaisuudessa?	36
5 POHDINTA.....	41
5.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	41
5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuudennäkymät	43
LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihuollon lakiuudistuksessa vuonna 2015 lakisääteiseksi tullut palvelumuoto, jonka toteuttaminen on kuntien vastuulla. Uusi asia sosiaalinen kuntoutus ei ole, vaan sitä on monissa kunnissa toteutettu eri muotoisena jo pitkään. Nyt kun palvelu on lakisääteinen, erilaisten sosiaalityön selvitysten ja hankkeiden on ollut tarkoitus koota kuvauksia ja luoda käytäntöjä joilla sosiaalista kuntoutusta voisi toteuttaa yhtenäisillä ja palvelutarpeen arviointiin perustuvilla tavoilla.

SOSKU-hanke on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen valtakunnallinen hanke vuosille 2015-2018, jossa eri osahankkeissa on kehitetty sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja. Osana hankkeen sisältöä varsinaisen sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen lisäksi on koulutus ja kehittämistyö. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen on tarkoitus olla luomassa hyvinvointikuntayhtymän alueelle malleja ja toimintatapoja sosiaaliseen kuntoutukseen.

Sosiaaliseen kuntoutuksen toteuttamiseen on kunnissa monenlaisia käytäntöjä ja se voi esimerkiksi olla työelämävalmiuksia edistävää tai sosiaalista osallisuutta edistävää. Asiakaskunta on vastaavasti ollut moninaista, vaihdellen vain vähän tukea tarvitsevista kaikista heikoimmassa asemassa oleviin. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen kohderyhmänä olivat kuntalaiset, joilla on tarvetta monille eri sosiaali- ja terveystalveuille samanaikaisesti tai joille ei ole tarjolla soveltuvia palveluja.

Opinnäytetyössä selvitetään, mitä Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa tehty sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on sisältänyt ja miten sitä voisi hyödyntää alueella tulevaisuuden tarpeisiin.

2 SOSIAALINEN KUNTOUTUS AIKUISSOSIAALITYÖN OSANA

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tukea syrjäytyneille henkilöille, jotta heillä olisi mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Tavoitteena on vahvistaa asiakkaiden sosiaalista toimintakykyä, torjua syrjäytymistä ja edistää osallisuutta. (Kuntoutusportti i.a.)

Sosiaalihuoltolakia uudistettiin vuonna 2014. Sen tarkoituksena on ollut saada sosiaalipalveluja vahvemmin muiden peruspalveluiden yhteyteen, madaltaa tuen hakemisen kynnystä Lakiuudistuksen tavoitteena on ollut yhtenäistää heikoimmassa asemassa olevien palveluja ja muodostaa niistä yhtenäinen kokonaisuus. Ajatuksena on ollut keskittää työllistymisen tukeminen työ- ja elinkeinohallinnolle ja sosiaalihuollolle hyvinvointia ja osallisuutta edistävät palvelut. (Arnkil, Spangar, Jokinen, Tuusa & Pitkänen 2015, 52-53; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

Uuden sosiaalihuoltolain tarkoituksena on

- 1) *edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta;*
- 2) *vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta*
- 3) *turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet;*
- 4) *edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa;*
- 5) *parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä 1-4 kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden toteuttamiseksi.*

(L 1301/2014).

Lakia sovelletaan asiakkaan saadessa tukea tai sosiaalipalvelua huomioiden asiakkaiden palveluntarve ja etu. Sosiaalinen kuntoutus on sisällytetty ensimmäistä kertaa lakiin ja se on laissa määritelty sisältämään seuraavaa:

- 1) *sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;*

- 2) *kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;*
- 3) *valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;*
- 4) *ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutustaitoihin;*
- 5) *muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.*

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

(L 1301/2014.)

Myös Vankeuslakiin (23.9.2005/767) on sisällytetty käsite sosiaalinen kuntoutus sekä palveluna, että työmuotona. Laissa todetaan, että

- 1) *vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa ja että*
- 2) *sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisessä noudatetaan lisäksi soveltuvien osin, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) annetussa laissa säädetään*

(L 23.9.2005/767).

Tulevassa sote-uudistuksessa julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvastuu siirtyy kunnilta maakunnille. Maakuntauudistuksen toimet on tarkoitus sosiaali- ja terveyspalvelujen suhteen siirtää maakunnille vuoden 2012 alusta. Järjestämisvastuussa ollessaan kunta rahoittaa palveluiden hankkimisen ja toimii hankintojen koordinaattorina. Palvelujen toteuttamisesta vastaavat julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntuottajat. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella maakunta- ja sote-uudistusta valmistelee OmaHämeen työryhmä, jota koordinoi Hämeen liitto. (OmaHäme; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017; Valtioneuvosto.)

2.1 Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä

Vuonna 2015 lakisäätiseksi tullutta sosiaalista kuntoutusta on määritelty ainakin 1970-luvulta lähtien. Sosiaalinen kuntoutus voi sijoittua moneen eri yhteyteen, mutta monissa tapauksissa sitä on jäsennetty osaksi vammaispalveluja; lääkinnällisen, kasvatuksellisen ja ammatillisen kuntoutuksen yhteyteen. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2017, 11.)

Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on laajentunut ja täsmentynyt hitaasti. 1990-luvulta lähtien laman seurauksena syntyneet sosiaaliset ongelmat sekä EU:n myötä alkanut aktiivinen sosiaalipolitiikka ovat muokanneet käsitystä sosiaalisesta kuntoutuksesta ja tuoneet käyttöön kuntouttavan sosiaalityön käsitteen. (Puromäki ym. 2017, 11.)

Nieminen (2018) näkee sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen olleen olemassa jo ainakin 1950-luvulta. Uuteen sosiaalihuoltolakiin sisältymisestä hän mainitsee näkökulman työelämän muuttumisen fyysisestä henkiseen ja sosiaalisia taitoja vaativaksi. Kuntoutuksen painopistealueen on ollut tarpeellista mukautua tämän muutoksen mukana. (Nieminen 2018, 13.)

Suomessa kunnat ovat saaneet itse määritellä sosiaalisen kuntoutuksen palvelun sisältönsä ja toteuttaa sitä oman tarpeensa mukaisesti. Sen toteuttaminen on useimmiten ollut työvoimapalveluiden tai aikuissosiaalityön alaisuudessa. (Puromäki ym. 2017, 11-12.)

Osana sosiaalihuollon asiakkuutta sosiaalisen kuntoutuksen tarve on määritelty palvelutarpeen arvioinnissa. Arviossa ja asiakassuunnitelmassa on mahdollisuus moniammatilliseen yhteistyöhön, jolloin sosiaalisesta kuntoutuksesta tulee suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. (Puromäki ym. 2017, 14-15.)

Palvelutarpeen ollessa olemassa sosiaalista kuntoutusta voi toteuttaa eri tavoilla riippuen asiakkaan tilanteesta. Toteuttamistapoihin kuuluu mm.

1. *yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö*
2. *erilaiset toiminnalliset ryhmät*

3. *vertaistuki*
4. *osallistuminen vapaaehtoistoimintaan*
5. *työtoiminta*
6. *kaikki asiakkaalle tarjottavat palvelut ja tukitoimet osana henkilön kuntoutussuunnitelmaa*

(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015)

Nieminen (2018) kertoo huomionsa sosiaalisen kuntoutuksen asiakasajattelusta uudessa sosiaalihuoltolaissa; hyvän hallinnollisen tavan mukaisesti laissa on kaatoluokka eli sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuus tukimuotona lähes kaikissa tilanteissa. Nuorten sijoittuminen työelämään tai muualle tarkoituksenmukaisesti on mainittu sosiaalihuoltolaissa erikseen, mutta aikuisten osalta vastaava mainintaa ei ole. Nieminen toteaa kuitenkin olevan tärkeää, ettei aikuisiaakaan päästetä syrjäytymään työmarkkinoilta ja sen mukana mahdollisesti myös yhteiskunnasta. (Nieminen 2018, 12.)

2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisesta

Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus pohjautuu kokonaisvaltaiseen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen arviointiin. Toimintamuoto ei sulje pois erilaisia asiakasryhmiä, vaan asiakkaat voivat olla nuoria, eläkeläisiä, mielenterveys- ja tai päihdekuntoutujia tai muista vaativista asiakasryhmistä. Yhteistyö muiden kuntoutusjärjestelmän osa-alueiden toimijoiden kanssa mahdollistaa palvelujen järjestämisen yli sektorirajojen. (Arnkil ym. 2015, 56.)

Tuusan ja Ala-Kauhaluoman (2014) sosiaalisen kuntoutuksen ei tulisi olla irrallaan muista palveluista, vaan verkostomaisesti yhteistyössä eri tahojen, esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen, kanssa. Toimivan yhteistyön mahdollistamiseksi sosiaaliselle kuntoutukselle tulisi olla yhteinen määritelmä. Näin kukin toimija tietäisi mikä rooli asiakkaan palveluprosessissa onkaan. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 22-23.)

Sosiaalinen kuntoutus on useimmiten toteutunut aikuissosiaalityön muotona. Kohderyhminä toteutuneessa sosiaalisessa kuntoutuksessa on ollut aikuisia ja nuoria aikuisia, jotka ovat työelämän ulkopuolella työttömyyden, mielenterveys- tai päihdeongelman tai jonkinlaisen vammaisuuden perusteella. Asiakkaat voivat olla myös maahanmuuttajia. Ongelmalähtöisesti ajateltuna sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailla on usein riippuvuus sosiaalietuksista, syrjäytymisen uhka, alentunut toimintakyky tai elämänhallinnan ongelmia elämän eri osa-alueilla. (Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 17.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelua on mahdollista järjestää samanaikaisesti muiden palveluiden kanssa. Oleellista on asiakkaan tarve sosiaaliseen kuntoutukseen ja tämän tarpeen määrittely palvelutarpeen arvioinnissa. Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen voi olla ryhmämuotoista tai yksilötyötä, riippuen esimerkiksi onko asiakkaan suunnitelma edetä työelämäänsä vai hyvinvoinnin edistäminen elämänhallintaan tukemalla. (Arnkil ym. 2015, 51-53.)

Ennen sosiaalihuoltolain uudistusta vuonna 2014 sosiaalista kuntoutusta on järjestetty kunnissa varsin eri tavoin. Tyypillisesti toteuttajatahoina ovat olleet kuntien sosiaalityöt, työhallinto ja kolmas sektori. Toteuttaminen on usein järjestetty eri tahojen yhteistyö- tai kehittämisprojekteina. (Hinkka ym. 2006, 18.)

Asiakkaat yksilöllisesti huomioon otettava ja palvelutarpeen arviointiin pohjautuva sosiaalinen kuntoutus jaetaan Arnkilin ym. (2015) raportissa

1. työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen ja
2. osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen

Työelämävalmiuksia edistävä sosiaalinen kuntoutus toimisi prosessina, jossa selvitetäisiin asiakkaan valmiudet, laadittaisiin tarpeen mukainen palvelukokonaisuus ja toteutettaisiin valituilla tavoilla suunnitelma. Osallisuutta edistävän sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa asiakkaan sosiaalinen toimintakyky selvitetäisiin, laadittaisiin tarpeen mukainen palvelukokonaisuus ja tarvittaessa pitkäkestoisestikin toteutettaisiin elämänhallintaa lisääviä toimia. (Arnkil ym. 2015, 53-54.)

Saikku (2016) kuvaa artikkelissaan sosiaalista kuntoutusta työelämäosallisuuden näkökulmasta, joka pohjautuu kunnille tehtyyn haastatteluun. Kuntouttavaan työtoimintaan verrattuna sosiaalinen kuntoutus nähtiin kunnissa matalamman kynnyksen palveluna. Sen tarkoitus nähtiin osallisuutta edistävänä ja se voi toimia myös kuntouttavan työtoiminnan sisällä. Sosiaalinen kuntoutus nähtiin kuntouttavaa työtoimintaa edeltävänä toimintana; vasta toimintakyvyn edistyttyä on työelämävalmiuksien edistämisen vuoro. Kuitenkin sosiaalihuoltolain antaman mahdollisuuden mukaan sosiaalinen kuntoutus on laaja kokonaisuus, jota ei välttämättä tarvitse yhdistää kuntouttavaan työtoimintaan. (Saikku 2016, 89, 92.)

Kohderyhmiä ja niihin tyypillisesti liitettyjä ongelmia ajatellen sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen on edellyttänyt yhteistyötä eri tahojen kesken. Projektiluonteisuus asettaa omat vaatimuksensa yhteistyölle ja -tahoille, esimerkiksi edellytys voida jakaa kokemuksia ja tietoa kehittämistyö näkökulmana. Tällöin yhteistyössä toimivat esimerkiksi oppilaitokset, yritykset ja kunnallishallinto. Asiakastyön kautta yhteistyö suuntautuu esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimeen, virastoihin tai seurakuntaan. (Hinkka ym. 2006, 20.)

SOSKU-hankkeen loppuraportissa (2018) kuvataan hankkeen aikana sovellettuja sosiaalisen kuntoutuksen työskentelytapoja. Yksintyöskentely kuvataan intensiivisenä, asiakaslähtöisenä ja tavoitteellisena toimintana, jossa kuljetaan asiakkaan rinnalla ohjauksellisella otteella. Ryhmätoimintaa kuvataan toimintona, jossa asiakkaan on mahdollista saada hyviä kokemuksia turvallisessa ympäristössä muiden samassa tilanteessa olevien kanssa. (Raivio, 2018, 38-39.)

SOSKU-hankkeen aikana eri osahankkeissa on ollut käytössä työmenetelmiä, jotka loppuraportissa on jaettu luontolähtöisiin, luoviin sekä terveyttä ja hyvinvointia edistäviin menetelmiin. Näiden käytöstä saatiin hankkeen aikana hyviä tuloksia ja menetelmien sisällä on paljon erilaisia mahdollisia toteuttamis- ja toimintatapoja. Luontolähtöisiä ja luovia kuten myös terveyttä ja hyvinvointia edistäviä menetelmiä käytettiin lähinnä ryhmämuotoisissa toiminnoissa. Ryhmässä on mahdollista saavuttaa sekä yksilöllisiä että ryhmän tuen kautta lisääntyviä elämäntaitoja ja toimintavalmiuksia. (Raivio 2018, 40-45.)

2.3. Aikuissosiaalityö, syrjäytyminen ja osallisuus

Sosiaalityön järjestää useimmiten kunta tai kuntayhtymä itsenäisenä palveluna. Sosiaalityö on asiantuntijatyötä, jota voidaan tehdä yksilöiden, ryhmien tai yhteisöjen parissa. Sen tavoitteena on vähentää sosiaalisia ongelmia, vahvistaa ihmisten hyvinvointia ja lisätä ihmisten toimintamahdollisuuksia omassa elinympäristössään. Palvelukentässä sosiaalityön tuella on koordinoiva rooli. Tavoitteena on toimia ihmisen toimintakykyä ja osallisuutta edistävästi. Yhteistyö sektorirajat ylittäen antaa edellytyksiä toimia verkostoissa ja vastata laajaankin palvelutarpeeseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 54.)

Sosiaaliohjauksen toteuttamisen keinot ovat neuvonta, ohjaus ja tuki. Tavoitteena on edistää osallisuutta ja toimintakykyä. Sosiaaliohjauksen keinoilla pystytään henkilökohtaiseen ja vuorovaikutukselliseen työhön asiakkaiden kanssa. Sosiaaliohjausta toteutetaan joko yksinään tai yhteistyössä sosiaalityön kanssa esimerkiksi työparityöskentelynä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 55.)

Syrjäytymisen, huono-osaisuuden ja elämänhallinnan puutteen vähentäminen sosiaalityön keinoin ei ole nopeaa työtä, joten sen vaikuttavuutta ei ole helppo todentaa. Tuusa ja Ala-Kauhaluoma (2014) kertovat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arviointimittareiden tutkimus- ja kehittämishankkeesta, jossa todetaan vaikuttavuuden huomioimisen olevan keskeinen kehittämiskohde aikuissosiaalityössä. Sen tulosten perusteella vaikuttava sosiaalityö

1. ei ole pelkkää taloudellista tukea asiakkaille
2. on yksilökohtaista tehostettua tukea
3. toteutetaan useamman kuin yhden menetelmän avulla
4. on laaja-alaista asiakkaan arkielämää tukevaa työtä

(Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 25.)

Saikkonen kertoo Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa 4/2016 kuntien vaihtelevista käytännöistä aikuissosiaalityön toteuttamisessa. Suunnitelmallisen sosiaalityön saatavuus näyttäytyy vaihtelevana asiakkaan tilanteesta riippuen. Raportissa näkyy myös se, että vaikeimmat asiakasryhmät, kuten mielenter-

veys- ja päihdeongelmaiset tai moniongelmaiset jäävät helpoiten suunnitelmallisen sosiaalityön ulkopuolelle. (Saikkonen 2016, 37.)

Sytä palvelun ulkopuolelle tai ilman suunnitelmaa jäämiseen on monia. Toisinaan asiakkaat eivät kykene vastaanottamaan tai eivät muuten ota sitä vastaan. Kaikki eivät osaa vaatia palvelua, joten he jäävät tällöin ilman sitä. Aikuissosiaalityön palvelut vaativat useimmiten asiakkaan oman yhteydenoton ja ilmaisun palvelun tarpeesta. (Saikkonen 2016, 37.)

Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaalialan ammatillista työtä tehdessä on otettava huomioon jokaisen asiakkaan ihmisarvo ja tämän ihmisarvon kunnioittaminen. Vaikka erilaisilla laeilla on mahdollista rajoittaa ihmisen itsemääräämisoikeutta, on rajoituksissakin toimittava noudattaen eettistä harkintaa ja toimittava ihmistä kunnioittavasti. (Talentia 2017, 11-12.)

Osallisuus on ihmisen mahdollisuuksia saada tietoa itseä koskevista asioista ja päästä omalla mielipiteellään vaikuttamaan omiin asioihinsa. Osallisuuden edistäminen tapahtuu yhteistyössä asiakkaan ja työntekijän kanssa. Tällöin asiakkaan tehtävänä on tuoda ilmi tunteensa ja tarpeensa; miten hän kokisi voimaantuvansa ja toimivansa muiden kanssa tasaveroisena osana yhteiskuntaa. Työntekijän tehtävänä on tuoda esille erilaisia ratkaisumalleja asiakkaan ongelmiin ja kertoa niiden seurauksista. (Talentia 2017, 16-17.)

Syrjäytyminen ja osattomuus ovat osallisuuden vastakohtia. Myös osattomiksi määritellyillä ihmisillä on oikeus ihmisarvoiseen elämään. Yhteiskunnan toiminnasta syrjässä oleminen on yksilöllisten tekijöiden summa ja osallisuuteen ohjaaminen ja sen edistäminen voi tapahtua vain asiakkaan oman halun kautta. (Talentia 2017, 20-23.)

Syrjäytyessään ihminen ajautuu tahtomattomattaan ulos yhteiskunnasta ja yhteisöstä. Syrjäytymisen taustalla on usein ihmisen elämäntilanteen ongelma, esimerkiksi pitkittynyt työttömyys. Tällöin syrjäytymisen ongelma on sekä yksilöllä itsellään, että yhteiskunnalla. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun käynnis-

tämiseen on syrjäytymisen riski pätevä peruste ja sosiaalisen osallisuuden saavuttaminen sille pätevä tavoite. (Järvikoski 2013, 40.)

2.4 Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä hankkeessa

SOSKU on sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke, joka toteutetaan vuosina 2015-2018. Hankkeen tavoitteena on kehittää ja testata sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja yhteistyössä ammattilaisten ja asiakkaiden kesken. Hanke toteutetaan osahankkeiden muodossa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

SOSKU-hankkeessa on mukana osatoteuttajana sekä -rahoittajana Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (ESSOTE), Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä (FSHKY), Jyväskylän kaupunki, Järvenpään kaupunki, Kuntoutussäätiö, Laukaan kunta, Metropolia ammattikorkeakoulu, Rovaniemen kaupunki, Seinäjoen kaupunki ja vantaan kaupunki. Hankkeen rahoittaa myös Euroopan sosiaalirahasto ESR. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen oli tarkoitus olla luomassa hyvinvointikuntayhtymän alueelle malleja ja toimintatapoja sosiaaliseen kuntoutukseen. Tarkoitus on järjestää sosiaalisen kuntoutuksen palvelua, joka vastaa uudessa sosiaalihuoltolaissa määritellyn sosiaalisen kuntoutuksen järjestämistä huomioiden sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen sekä osallisuuden edistäminen. (FSHKY SOSKU esite.)

Hallinnollisesti SOSKU-osahanke oli Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän aikuissosiaalityön alainen, mutta ollut kaikkien palvelualojen käytössä. Asiakkuutta SOSKU-osahankkeessa ei rajattu, vaan asiakkaaksi saattoi hakeutua esimerkiksi päihde- ja mielenterveystalvelujen kautta. Osahankkeen asiakkuuden ikäraja ei ole asetettu, vaan perusteena on aina yksilöllinen elämäntilanteen arviointi. (Ruuth 2016, 78-79.)

Asiakkaaksi Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen sosiaaliseen kuntoutukseen saattoi hakeutua Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän asukas, joka tarvitsi tukea elämäänsä tai sosiaali- ja terveyspalveluja, mutta ei ollut siihen kykenevä nykyisten voimavarojensa puitteissa. Palveluun hakeuduttiin omalla tai omaisen yhteydenotolla tai oman asuinalueen sosiaalityöntekijän kautta. Asiakkuus sosiaalisen kuntoutuksen hankkeessa alkoi sosiaalityön palvelutarpeen arvioinnin kautta ja työn toteuttamisen keinoina ovat olivat erilaiset sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinot. Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja maksutonta, joten se ei vaikuttanut asiakkaan saamiin tukiin tai muihin palveluihin. (FSHKY SOSKU esite.)

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä tuottaa sosiaali- ja terveyspalvelut Forssan, Tammelan, Humppilan, Jokioisten ja Ypäjän alueella. Aikuissosiaalityötä tehdään yli 18-vuotiaiden aikuisten ja perheiden parissa. Palveluihin hakeudutaan oman alueen sosiaalityöntekijän kautta. Tavoitteena on vahvistaa hyvinvointia, toimintakykyä ja elämänhallintaa. (Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä i.a.)

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa työskenteli kaksi työntekijää, kehittäjäsosiaalityöntekijä ja kehittäjäsosiaaliohjaaja. Hankkeen toimitilat olivat ensin Forssan aluesairaalassa, jossa ei pystynyt tekemään asiakastyötä, vaan työ oli jalkautuvaa. Myöhemmin toimitilat olivat Yhteisöotalolla, josta käsin pystyi tekemään myös jalkautuvaa asiakastyötä. Yhteistyökumppaneina ovat keskeisimmin olleet hyvinvointikuntayhtymän sosiaali- ja terveyspalveluiden työntekijät, kolmannen sektorin toimijat sekä asiakkaiden läheisym. verkostot. (FSHKY SOSKU esite.)

Sosiaalinen kuntoutus SOSKU-osahankkeessa on toteutunut pääosin jalkautuvana, kotiin annettavana palveluna. Hankkeessa on toteutettu myös ryhmätoimintaa 2 x viikko. Ryhmiin on osallistunut vaihtelevasti osa asiakkaista. Ryhmätilat ovat olleet Forssassa Saksankujalla kerhotiloissa ja vanhassa pappilassa sekä Jokioisilla. SOSKU on kehittämishanke, joten kouluttautuminen sekä kouluttaminen ovat osa työtä. Yksilökohtaisen asiakastyön SOSKU-osahankkeessa työskentely sisältää verkostotyötä sekä asiakkaisiin liittyvien

verkostojen että valtakunnallisen SOSKU-hankkeen verkostojen kanssa. (FSHKY SOSKU esite.)

SOSKU-osahankkeen aikana työntekijät raportoivat hankkeelle. Osana sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kartoitusta hankkeessa on toteutettu tyytyväisyyskyselyt sekä asiakkaille, että yhteistyökumppaneille. Hankkeet työntekijät ovat laatineet käymissään koulutuksissa materiaalia tekemästään sosiaalisesta kuntoutuksesta. Hankkeen työntekijät ovat myös tehneet sosiaalityön kandidaatin tutkielman asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kokemuksista sosiaalisesta kuntoutuksesta Näiden lisäksi osahanketta varten on tehty myös tämä opinnäytetyö toteutetun sosiaalisen kuntoutuksen näkyväksi tekemisestä.

3 KYSMYKSENASETTELU JA METODISET RATKAISUT

Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus tutkia Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa tehtävää sosiaalista kuntoutusta sekä SOSKU-osahankkeessa tehtävää työtä. SOSKU-osahanke on Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella kehittämistyötä tekevä hanke, johon sisältyy asiakastyötä. Hankkeen tarkoituksena on kehittää sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja alueella.

Tutkimuskysymyksiksi nousivat:

1. Mitä Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen sosiaalinen kuntoutus sisältää?
2. Mitä Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa tehdystä sosiaalisen kuntoutuksen työstä voisi hyödyntää tulevan sosiaalisen kuntoutuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen?

Tavoitteena on kuvata SOSKU-osahankkeessa tehtyä työtä näkyvään muotoon. Tarkoituksena on saada tuloksia, joita voisi hyödyntää muun muassa hankereportoinnissa ja palvelun tulevan muodon suunnittelussa sekä toteuttamisessa. Kirjallisen tuotoksen lisäksi tarkoituksena on laatia mallikuvio, jossa hankkeessa tehty sosiaalinen kuntoutus näkyy tiivistetysti ja jota Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella voisi hyödyntää sosiaalisen kuntoutuksen palvelun jatkoa suunniteltaessa.

Sosiaalisen kuntoutuksen uusien toimintamallien kuvaus sekä kirjaaminen on tärkeää, koska sosiaalinen kuntoutus on uuden sosiaalihuoltolain mukaan lakisääteisesti toteutettavaa. Alueella, jossa sosiaalista kuntoutusta ei ole aikaisemmin järjestetty, merkitys korostuu. SOSKU-osahanke Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella on päättynyt 31.7.2018, joten tämän opinnäytetyön tulokset eivät ehtineet hankkeen puitteissa konkreettisiksi välineiksi sosiaalisen kuntoutuksen jatkoon suunnittelua ajatellen. Kokonaan vaille jatkosuunnitelmia osahankkeessa ei jääty, sillä hankkeen työntekijät Satu Heino ja Marian-

na Toivonen ovat omissa raporteissaan kertoneet asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kokemuksista sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta ja antaneet omat jatkosuosituksensa palvelun toteuttamiselle hankkeen päättymisen jälkeen.

3.1 Laadullinen tutkimus ja aineiston keruu

Hirsjärven ym. (2005) kirjassa *Tutki ja kirjoita* kerrotaan laadullisen tutkimuksen piirteistä perustuen kirjallisuudessa esitettyihin keskeisiin piirteisiin. Tämä opinnäytetyö täyttää laadullisen tutkimuksen merkit koska tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa, suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina, käytetään induktiivista analyysia, laadullisten metodien käyttö aineiston hankinnassa, tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä ja käsitellään tapauksia ainutlaatuisina ja tulkitaan aineistoa sen mukaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 154-155.)

Tämän opinnäytetyön aineisto kerättiin kahdelta Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen työntekijältä päiväkirjanomaisina teksteinä, kummaltakin oma tekstinsä. Työntekijöiltä kerättyyn aineistoon päädyttiin, koska tekijä yhdessä työntekijöiden kanssa arvioi näin syntyvän käyttökelpoista materiaalia. Hankkeessa oli toteutettu asiakastyytyväisyyskysely ja asiakkaiden halukkuus uuteen tutkimukseen osallistumiseen olisi todennäköisesti ollut vähäistä. Pitkässä projektissa päiväkirjan pitäminen on väline lähimenneisyyden ja -tulevaisuuden tutkimiseen. Niiden avulla työntekijät tuovat esiin oman kokemuksellisen tietonsa, pystyvät arvioimaan omaa toimintaansa ja saavat koottua tekemäänsä työtä yhteen. (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 227.)

Aineiston tekstit ohjeistettiin kirjoittamaan noin viiden viikon ajalta, ajanjakson ollessa 28.11.2016-31.12.2016. Viiteen viikkoon päädyttiin, koska ajanjaksoon osui joulunaika, jona toimintaa on vähemmän. Ajanjaksona todettiin kuitenkin olevan riittävästi työpäiviä, jotta sisältöä oli mahdollista kirjoittaa monipuolisesti. Hankkeen työntekijöitä ohjeistettiin kirjoittamaan tekemästään työstä mahdolli-

simman tarkkaa kuvausta, huomioiden työn eri osa-alueet. Kuvauksiin oli mahdollista sisällyttää hankkeessa jo aiemmin tapahtunutta täydentämään kirjoittamisen ajankohtana tapahtunutta. Tavanomaisilla asetuksilla tulostettuna aineistotekstiä päiväkirjanomaisista teksteistä kertyi 27 sivua.

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän osahankkeen aikana oli laadittu paljon materiaalia, sekä esitteitä ja tiedotteita että materiaalia työntekijöiden koulutautumisen aikana. Niiden sisältö kuvaa myös SOSKU-osahankkeessa tehtävää sosiaalista kuntoutuksen työtä, joten niitä on käytetty myös aineistona päiväkirjanomaisten tekstien tukena ja täydennyksenä. Opinnäytetyön prosessin aikana tekijä on käynyt myös kirjaamatonta keskustelua opinnäytetyöstä hankkeen työntekijöiden kanssa. Näissä keskusteluissa ei ole ollut tarkoituksena saada lisää aineistoa opinnäytetyötä varten, vaan saada tukea opinnäytetyön toteuttamiseen.

3.2 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto täytyy analysoida, jotta siitä saadaan nostettua esiin keskeiset asiat. Analysoidessa aineistosta haetaan valitulla menetelmällä tai useamman menetelmän yhdistelmällä vastausta tutkimuskysymyseen. Tavoitteena on tiivistää aineisto niin, että siitä pystyy tekemään tulkintoja ja siirtymään kohti tuloksia. Keskeistä on pystyä käymään vuoropuhelua teorian, empirian ja tutkijan omien ajatusten välillä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineisto käytiin aluksi läpi lukemalla se useita kertoja. Lukemisen aikana pidettiin mielessä mikä aineistossa kiinnostaa; mitä SOSKU-osahankkeessa konkreettisesti tehdään. Lukemiskertojen jälkeen aineistosta oli huomioitavissa kiinnostavat asiat ja ne pystyi merkitsemään tekstistä alleviivaamalla. Merkintöjen pohjalta oli mahdollista tehdä luokittelua, johon oli mahdollista hakea teoreettista vahvistusta sekä lopuksi tehdä yhteenvetoa.

Keskeisimmäksi sisällöksi aineistoissa nousi se, mitä asiakkaiden kanssa konkreettisesti tehdään. Asiakkuudet ovat yksilöllisiä ja niin myös sosiaalisen kuntoutuksen sisältö. Aineistosta ja aineistoesimerkeistä näkyy työntekijän rooli elämässä rinnalla kulkijana tukijana sekä asiakkaan voimaantumiseen tähtäävä työskentely.

Sisällönanalyysiä voidaan pitää perusanalyysimenetelmänä, jota voidaan käyttää monenlaisissa tutkimuksissa. Sitä voi pitää metodin lisäksi väljänä teoreettisena kehyksenä. Yksinkertaisimmillaan päätetään mikä aineistossa kiinnostaa, merkitään ne asiat mitkä kiinnostavat, tehdään luokittelu ja lopuksi analyysin yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 91-92.)

Aineiston kiinnostavien kohtien merkitsemisen eli alleviivaamisen jälkeen kohdista pystyi laatimaan dokumentin, johon kaikki merkittävät asiat koottiin. Sisältöjen perusteella kootut tekstipätkät pystyi jäsentelemään eri osa-alueisiin. Tämän jäsentelyn avulla pystyi suorittamaan analyysiä ja laatimaan kuvausta hankkeen eri osa-alueista. Eri osa-alueita ovat esimerkiksi yhteistyö eri yhteistyötahojen kanssa, asiakkuuden prosessi ja työmenetelmät.

Tämän opinnäytetyön aineisto on osoittautunut melko tiiviiksi aineistoksi, josta on tarkastelun avulla pystynyt hahmottamaan sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä. Aineistoa on tarkasteltu pitäen mielessä tutkimuskysymykset. Opinnäytetyön tavoitteena on laatia kuvausta Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeen sosiaalisen kuntoutuksen sisällöstä ja tämän pohjalta laatia mallikuvio ehdotukseksi alueen tulevan sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelua ja toteuttamista varten. Tuomi ja Sarajärvi (2009) kuvaavat kirjassaan Lai-
neen (2001) mukaan niin, että kuvauksessa aineistosta nostetaan esiin tutkimuskysymysten kannalta olennainen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101.)

Sisällönanalyysissä tarkastellaan tekstimuotoisia aineistoja, eritellään ja tiivistetään. Tarkoituksena on muodostaa tiivistetty kuvaus tutkittavasta asiasta ja kytkeä se muihin tutkimustulosiin tai laajempaan kontekstiin. Sisällönanalyysi voi olla joko laadullista sisällönanalyysiä tai määrällistä sisällön erittelyä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Laadullista sisällönanalyysiä voidaan käyttää teorian muodostamisessa tai teorian yleistämisessä. Tekstimateriaali on yleensä tarkoituksella valittu; tukemaan tutkimuskysymykseen vastaamisessa. Tuotoksena syntyy kuvauksia, teemoja ja ymmärrystä tutkittavasta asiasta. Sisällönanalyysin yhteyteen voi kuvata teoreettista viitekehystä tai aikaisempia tutkimuksia ja näin hyödyntää triangulaation mahdollisuutta tulosten esittelyssä. (Zhang & Wildemuth.)

4 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN KEHITTÄMISTYÖTÄ

4.1 Sosiaalinen kuntoutus prosessina

Sosiaalinen kuntoutus on Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella prosessi, joka alkaa ja päättyy. Asiakkuuden alku on lähtöisin asiakkaan tarpeesta, joko hänen omasta tai verkostossa olevan henkilön kautta. Aloitus tapahtuu yhteisesti sovitusti, verkostopalaverissa tai asiakkaan kanssa tavatessa. Prosessi alkaa asiakkaan alkutilanteen edellyttämässä ympäristössä; se voi yhtä lailla olla psykiatrisella osastolla tai asiakkaan omassa kodissa.

Asiakas on tilanteensa kanssa umpikujassa. Muutosta olisi tultava, mutta voimat ovat vähissä ja pelottaa... Lähdetään yhdessä kartoittamaan mitä voidaan tehdä ja sovitaan ensimmäinen tapaaminen.

Ei koe muutoin tarvetta meidän avullemme, sovittu, että saa soittaa, jos tilanne muuttuu. On myös tervetullut ryhmäämme, jäi tätä miettimään.

Merkityksellistä hankkeen asiakkuuden prosessin kannalta on ollut se, että asiakkaalle on tarjottu mietintämahdollisuus ennen päätöstä asiakkuuden aloituksesta. Toisinaan asiakkaat ovat ”kadonneet” hankkeen työntekijöiltä ennen tavoitteellisen työskentelyn aloittamista, eikä heistä kuulu mitään pitkään aikaan. Ajan ollessa kypsä tai elämäntilanteen muuttuessa asiakas saattanutkin olla halukas aloittamaan sosiaalisen kuntoutuksen työskentelyn. Pitkin matkaa voi myös tapahtua peruutuksia, asiakkaan tai työntekijän syistä. Vapaaehtoisuus ja joustavuus korostuvat, kun tulee peruutuksia. Onko myös toteuttamistavoissa joustavuutta vai ovatko tietyt sovitut asiat ainoa sosiaalisen kuntoutuksen toteutustapa?

piti tavata nuoria, mutta aina tulee peruutuksia, toisinaan ilmoittavat ja toisinaan eivät. sellaista kasvamista yhteiskuntakelpoiseksi... tämä on vapaaehtoista, eli vaadinko liikaa, jos sovittu ei kuitenkaan

toteudu?... jokainen tekee omat valintansa ja minä annan niihin mahdollisuuden.

Asiakkuuden päätös tapahtuu useimmiten asiakkaan kanssa yhteistyössä. Suunnitelmallisessa ja tavoitteellisessa toiminnassa ei ole välttämätöntä määrittellä palvelun kestoja, vaan palvelu loppuu silloin, kun asiakkaalla ei ole sille enää tarvetta. Saattamalla asiakas tuen avulla seuraavaan tarpeelliseen palveluun tai tukeen vähennetään asiakkaan riskiä pudota pois palveluiden piiristä. (Heino & Toivonen 2016e, 1.)

Palaverin aiheena asiakkaan siirtyminen minulta Sosku-hankkeesta mielenterveysseuran tukihenkilöasiakkuuteen... Tarkoituksena on tätä myötä lopettaa hankkeen työskentely, koska asiakkaiden tilanteet saatu tasaisiksi.

Siirtymätilanteet voi nähdä merkityksellisinä, koska niihin saattaa sisältyä voimakas onnistumisen tai epäonnistumisen kokemus. Aineistosta nousi esille esimerkiksi siirtyminen SOSKU-osahankkeesta mielenterveysseuran tukihenkilöasiakkuuteen. Jos sosiaalinen kuntoutus on suunnattu kaikista heikoimmassa asemassa oleville ihmisille, on asiakkaan tukihenkilön tuen avulla pärjääminen iso askel yhteiskuntaan integroitumisessa sekä kertoo asiakkaan omien voimien lisääntymisestä.

Nieminen (2018) esittää sosiaalisen kuntoutuksen joustavana osana palvelujärjestelmää. Sen aikana on mahdollista saada myös muita sosiaali- ja terveyspalveluja. Tavoitteena on edetä kauemmas lähtökohtatilanteesta, mutta paluu takaisinpäin tai alusta aloittaminen tauon jälkeen on myös mahdollista. (Nieminen 2018, 19.)

Sosiaalinen kuntoutus tukimuotona Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella on täysin vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja joustavaa toteutuksen sekä keston kannalta. Sosiaalinen kuntoutus on silti ammatillista työtä, jota toteutetaan asiakkaan sosiaali- ja terveyspalvelun tarpeen perusteella. Asiakkuus sosiaalisessa kuntoutuksessa ei ole tarkoituksenmukaista olla vain näön vuoksi,

vaan sen lopettamiselle on olemassa perustelu yhtä lailla kuin aloitukselle. Konkreettisin esimerkki tästä on asiakkuuden päätös silloin, kun palvelutarpeen arvioinnissa ongelmalliseksi koettu tilanne on tavoitteiden mukaisesti saatu ratkaistua.

Kuvio 1. Sosiaalisen kuntoutuksen prosessi Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa

Yllä olevassa kuviossa näkyy hankkeen aikana toteutetun sosiaalisen kuntoutuksen prosessi palvelutarpeen arvioinnin jälkeen. Asiakkuuden alun ja lopun on tarkoitus tapahtua tehdyn suunnitelman mukaisesti yhteistyössä asiakkaan, sosiaalisen kuntoutuksen työntekijän ja sosiaalityöntekijän kanssa. Varsinainen työskentelyn jakso toteutetaan suunnitellusti asiakkaan toiveiden mukaisesti. Jälkiseurannalla on esimerkiksi mahdollista tukea asiakasta uudessa elämäntilanteessa.

Vaikka meidän palvelu on päättymässä, haluamme järjestää asiakkailla sujuvan jatkopolun. Tämän asiakkaan kohdalla tämä jatko on uusi tukihenkilö, jonka työskentely ei ole niin tavoitteellista kuin hankkeemme työskentely ja lisäksi se on asiakkaalle riittävä tuki

Vaikka palvelumme on päättymässä, olemme sopineet, että mikäli asiakkaan tilanne muuttuu jotenkin tai hän on valmis suurempiin muutoksiin arjessaan, aloitamme työskentelyn heti uudestaan. Emme siis katoa mihinkään.

Sosiaalista kuntoutusta prosessina on kuvannut myös Nieminen (2018) Prosessissa on aluksi päädytty siihen, että asiakkaalla on johonkin taustaan nivoutuva sosioekonominen ongelma. Asiakkaaksi voi tulla joko eri tyyppisiä ongelmia ennaltaehkäisevästä näkökulmasta tai jo olemassa olevan toimintakyvyn ongelman kautta. Toteutus tapahtuu asiakkaan ongelmien & voimavarojen määrittelyn kautta korjaavaan työhön eri menetelmillä sekä saatujen tulosten arviointiin. Asiakkaiden on tarkoitus edetä yksilökohtaisten tavoitteiden mukaisesti elämässään. (Nieminen 2018, 14-15.)

4.2 Sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmä ja työmuodot

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy usein Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa yhteiskunnan kaikista heikoimmassa asemassa olevien kanssa työskentelynä. Asiakkaat saattavat olla ns. tyhjän päällä; pääsemässä pois pitkältä sairaalajaksolta ilman otetta jatkoon. Heille ei välttämättä ole tarjota muita soveltuvia sosiaali- tai terveyspalveluja. Kohderyhmä ei ole tarkkaan rajattu, mutta palvelu on ajateltu seudulla oleville täysi-ikäisille. (Heino & Toivonen 2016e, 3).

...me menemme sinne missä asiakkaat ovat ja missä he apua tarvitsevat...

Asiakkaan tilanne voi näyttäytyä umpikujassa olevalta eli asiakkaan elämäntilanteeseen, osallisuuden kokemukseen tai toimintakyvyn kohentumiseen ei näytä olevan ratkaisua. Hänellä voi olla usean eri sosiaali- ja terveyspalvelun tarvetta, mutta missään ei pystytä ottamaan kokonaistilannetta haltuun. Asiakas voi myös tilanteensa takia olla kykenemätön sitoutumaan tarjottuun palveluun tai olla palveluiden tavoittamattomissa.

Hankkeen työntekijät korostavat työssään toivon merkitystä ja ovat käsitelleet sitä materiaalissaan Toivo ja innovaatio Diakonia ammattikorkeakoulun Inklusivisen sosiaalisen kuntoutuksen koulutuksessa. Näkökulma toivoon on hyvin henkilökohtainen ja jokaisella ihmisellä rakentunut omien kokemusten sekä

elämäntilanteen pohjalta. Toivon vastakohtana ilmenee epätoivo tai toivottoisuus.

SOSKU-osahankkeessa on pyritty löytämään asiakkaiden omaa toivoa esimerkiksi elämänhallinnan kokemuksen lisääntymisestä menemällä asiakkaan arkeen mukaan ja yhdessä asiakkaan kanssa tekemällä. Hankkeen puitteissa on mahdollista kokeilla erilaisia menetelmiä ja työtapoja ja näin kehittää sosiaalisen kuntoutuksen työtä. Huomattava on, että toivo tai epätoivo ei näyttäydy vain asiakkaissa, vaan sen vaikutuspiirissä ovat myös työntekijät ja yhteistyöverkostojen toimijat. (Heino & Toivonen, 2016c, 4.)

joskus tämä on sellaista salapoliisityötä, täytyy osata kysyä edes se yksi oikea kysymys ja tarttua vastaukseen, sillä voi päästä eteenpäin... puhua niistä oikeista asioista, olla kiinnostunut, välittää... keskittyä yhteen hetkeen ja tehdä kohtaamisesta merkityksellisen ja tärkeän.

Kaikilla asiakkailla ei kuitenkaan ole vain epätoivoinen elämäntilanne. Toisinaan elämässä eteenpäin pääseminen mahdollistuu saamalla oikein ajoitettua tukea, joka tulee muualta kuin viranomaistaholta. Tasaveroisuus ja rinnalla kulkeminen ovat väyliä, joiden avulla elämän ongelmakohta lähtee ratkeamaan.

Kaikista heikoimmassa asemassa yhteiskunnassa olemisen ei ole edellytys sosiaaliselle kuntoutukselle, vaikka se keskeisimpänä asiakkuuden taustaksi aineistossa nousee. Asiakkuudelle peruste voi olla myös sosiaalisen kuntoutuksen soveltuvuus asiakkaan tilanteeseen. Jos asiakkaalla on asiakkuus aikuis-sosiaalityössä, sosiaalisen kuntoutuksen piiriin pääseminen voi olla kaikkein tarkoituksenmukaisinta; asiakkaalla ei välttämättä ole laaja-alaisia ongelmia, alueella ei ole tarjolla muuta soveltuvaa palvelua tai ne voivat olla asiakkaan tarpeisiin turhan raskaita.

Aineistosta nousee esiin tilanne, jossa asiakas ei oikein tiedä mitä elämässään tekisi. Aikuissosiaalityön keinoista esimerkiksi sosiaaliohjaus voisi toimia asiakkaan tilanteessa, mutta on toteutukseltaan jähmeämpää. SOSKU-

osahankkeessa on mahdollista toteuttaa yksilöllisempää työtä ja keskittyä asiakkaan kokemaan tuen tarpeeseen. SOSKU-osahankkeen työntekijän kanssa asiakas voi käydä yhdessä tutustumassa erilaisiin paikkoihin ja kertoa rehellisesti millaisia toiveita hänellä olisi. Aineistosta nousi mm. esimerkki, jossa konkreettisen sekä lähellä tapahtuneen tuen avulla asiakas pääsi työharjoitteluun ja sitä kautta työllistyi.

Asuntojen hakua asiakkaan kanssa, ei kaipaa muuta apua.

Illepäivällä olin uuden asiakkaan kanssa kahvilla luomassa luottamusta ja suunnittelemassa tulevaa. Voimavarat voisivat riittää vapaaehtoistyöhön, selvitellään sitä yhdessä.

Toisinaan sosiaalisen kuntoutuksen vapaaehtoisuus ja asiakaslähtöisyys ovat ristiriidassa sen kanssa mitä asiakas ammattilaisen mielestä tarvitsisi ja mitä tämä itse haluaa. Seurauspedagogisen menetelmän mukaisesti asiakkaan valintoja kunnioitetaan ja ne pyritään tekemään asiakkaalle näkyväksi. Kysymällä asiakkaalta saadaan tietää mikä on se, mikä on asiakkaalle tärkeää. Ajatuksena on, että ihmisellä on itsellään hyvän elämän edellytykset ja tieto siitä, mikä on itselle se hyvä, elämisen arvoinen elämä. (Heino & Toivonen 2016c, 3.)

Kävin uudella asiakkaalla, jolla on alkoholitaustaa ja tyttärillä huoli isän pärjäämisestä. Itse asiakas oli muutoin arkeensa ja elämäänsä tyytyväinen, mutta rahaa hän toivoisi olevan enemmän.

kerroin, että nyt loppuu... olen antanut vajaan vuoden mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja, mutta viina vie ja uskon, että muukin.. lopetettiin palvelu ja lupasin soittaa myöhemmin keväällä, jos oma elämä kiinnostaisi enemmän kuin tällä hetkellä.

Sosiaalialan ammattilainen pystyy usein kokemuksensa ja koulutuksena kautta näkemään tai selvittämään asiakkaan tilanteesta ongelmakohdat. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella SOSKU-osahankkeessa on otettu työskentelyotteeksi seurauspedagoginen menetelmä, jossa asiakkaan omat valinnat

ja toiveet ovat keskiössä. Työntekijä voi nähdä asiakkaan kohdalla useita eri tekemisen mahdollisuuksia, mutta asiakas itse saattaa toivoa vain keskustelua.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakaslähtöisyys nähdään tässä SOSKUn osahankkeessa asiakkaan mahdollisuutena saada tukea asioissa, joissa sitä itse eniten kokee tarvitsevänsä. Tärkeää on pystyä toteuttamaan sitä, mistä asiakas voimaantuu tai saa toivoa elämäänsä. Työntekijän rooli on olla vierellä kulkija ja asiakkaan tukija tämän valinnoissa.

Soitan hänelle ja tiedustelen, miten on ensimmäiset päivät menneet. Asiakas kertoilee ja minä neuvon, ohjeistan, sekä elän mukana uuden, oman toimintakyvyn tuomassa ilossa.

Hänen luonaan pitäisi tehdä monia asioita, mutta asiakas toivoo vain keskustelua. Hänelle odotetaan tukihenkilöä... kannustettu toimimaan oman olon ja ympäristön parantumiseksi.

Vapaaehtoisuuteen perustuvassa sosiaalisessa kuntoutuksessa ei silti ole välttämätöntä sulkea ovia kokonaan, vaan asiakkuus voidaan laittaa tauolle. Sosiaalinen kuntoutus on osa aikuissosiaalityön palvelutarpeen arvioinnissa laadittua suunnitelmaa, mutta käytännössä muuhun toimintaan sitoutumatonta, joten henkilökohtaiset ratkaisut ovat mahdollisia.

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella toteutettu sosiaalinen kuntoutus on mahdollista kuljettaa asiakkaan muiden mahdollisten palveluiden ohella. Asiakas voi myös siirtyä toisen palvelun piiriin, mutta pitää portin auki myös takaisin hankkeen piiriin. Turvallisuudentunteen säilyminen ja pienet askeleet ovat oleellisia, kun eri tavoin toimintakyvyltään heikentynyt ihminen ottaa askelia kohti parempaa elämänhallintaa.

Kunnassa palaveri sosiaalitoimen kanssa, jossa asiakkuus muutettiin, yksilötyö loppui, ryhmään on tervetullut. Tuetaan kotoa poistumiseen ja apua saa kotiin kun on siihen valmis. Tällä hetkellä ei ha-

lukkuutta muutoksen toteuttamiseen, odotetaan tukihenkilöä mielenterveysseuran kautta.

Aineistosta nousee esiin tilanteita, joissa palvelutarpeen arviointia tai sosiaalisen kuntoutuksen aloittamista on lähdetty suunnittelemaan, mutta sitä ei asiakkaasta johtuvista syistä ole aloitettu. Asiakas ei välttämättä näe tarvetta palvelun tueksi, mutta saa tapaamisen pohjalta mahdollisuuden kypsyttellä ajatusta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Helppo lähestyttävyyys on yksi hankkeen työntekijöiden aineistossa esiin tuomista asioista. Työntekijöille on mahdollista soittaa tai he voivat käydä tapaamassa asiakasta tälle sopivassa paikassa.

SOSKU-hanketta on toteutettu eri osahankkeissa eri tavoilla. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella toiminta on painottunut yksilökohtaiseen kotiin annettavaan työhön. Asiakasryhmän ollessa keskeisimmin heikoimmassa asemassa olevia ja tavoitteiden elämänhallinnan lisäämiseen tähtääviä ovat yksilölliset ratkaisut mahdollisuus tehdä oikeasti asiakkaan tilannetta hyödyttävää työtä.

Aineistosta selviää, että SOSKU-osahankkeella ei ole käytössään yksilökohtaisiin asiakastapaamisiin soveltuvia tiloja. Asiakkaiden tuen tarve vaihtelee hyvinvointikuntayhtymän eri kunnissa, mutta painottuu arjen hallintaan, yksinäisyyden ehkäisemiseen sekä tukeen asioiden hoitamisessa. SOSKU-osahankkeen aikana on ollut mahdollisuus tehdä sosiaalista kuntoutusta asiakkaiden omissa elinpiireissä tai siellä missä he tukea tarvitsevat, liikkuvana työnä.

”Me menemme sinne missä asiakkaat ovat ja missä he apua tarvitsevat” kiteyttää ajatuksen, joka aineistossa näkyy sosiaalisessa kuntoutuksessa tehtyä kuvatussa. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alue on useamman kunnan maaseutumainen keskittymä, jossa palvelut ovat hajallaan, välimatkat pitkiä ja jo kulkeminen paikasta toiseen vaikea ilman omaa autoa. Asiakkaiden elinpiirit voivat olla tiivistä omassa kylässä ja sosiaali- ja terveysterveyst palvelut aina vain kauempana. Liikkuminen laajalla alueella edellyttää myös palvelun tuottajalta panostusta, työntekijöiden käytössä on oltava auto ja hajallaan pääasiassa asiak-

kaiden kodeissa tapahtuvassa työssä olisi huolehdittava myös työntekijöiden turvallisuudesta.

Oleellinen ajatus Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa on tehdä asiakastyöskentelyä siellä, missä asiakkaat ovat. Hyvinvointikuntayhtymän alue on laaja ja esimerkiksi julkisen liikenteen yhteydet huonot. Tavallisenkin kuntalaisen voi olla vaikea käyttää palveluja, esimerkiksi jos ei omista autoa tai jos palvelujen saatavuus on ajallisesti rajattua. Ihmisellä, jonka toimintakyky voi olla monin eri tavoin heikentynyt, kynnys poistua kodista voi olla todella korkea.

Asiakkaiden kanssa tehtävän sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen on ammatillista työtä, vaikka voi vaikuttaa ammattilaisen silmiin yksinkertaiselta; asiakkaalle asia saattaa olla ongelmallinen. Asiakasta tuetaan niissä arjen asioissa, joissa tämä kokee tarvitsevansa tukea. Erityistä sosiaaliselle kuntoutukselle on se, että asiakas saa todella itse määritellä tavoitteet, joihin pyritään. (Heino & Toivonen 2016e, 4).

Keskustelimme ja mietimme tulevaa ja toiveita sekä tarpeita. Uuden asiakkaan kanssa tällainen ei ohjattu ja joskus päämäärättömältäkin tuntuva keskustelu osoittautuu usein todella tärkeäksi. Kuulen asiakastani niissä asioissa, jotka hän haluaa kanssani jakaa ja niistä usein kumpuaa ne perimmäiset ongelmat sekä toiveet.

Syrjäytyminen ja osattomuus yhteiskunnasta näkyy asiakkaiden elämässä, ja aineiston mukaan toisinaan pelkkä viikon kuulumisten vaihtaminen pitää asiakkaan tavallisessa elämässä kiinni. Aineistosta nousee esiin välillä hyvinkin tavallisia arjen asioita; roskien vieminen, postin tarkastaminen, harrastuksessa mukana oleminen. Ihmisen mahdollisuus saada tukea itselle tärkeään asiaan tuo esiin sosiaalisen kuntoutuksen keskeistä olemusta.

Taloudelliset ongelmat ovat tänä päivänä hyvin yleisiä. Ne voivat heikentää ihmisen itsetuntoa ja yhdessä muiden ongelmien kanssa vaikeuttaa entisestään elämänhallintaan. KELA-etuudet ja muut taloudellisen tuen muodot saatetaan

kokea vaikeaksi hahmottaa tai niiden hakeminen liian vaikeaksi. KELA ja muut virastot koetaan helposti vihollisiksi ja niiden kanssa asiointi vaikeaksi.

Asiakas taloudellisesti todella tiukalla ja elämässä ei ole oikein mitään sisältöä. Lähdetään hakemaan velkaneuvojan ajan kautta velkojen hoitoa sekä mielekästä sisältöä arkeen.

Päätökset voivat tuntua epäreiluilta, vaikka itse ei ole ymmärretty tuen saamisen edellytyksiä. Toisinaan etuuksista voi olla niin kova taloudellinen riippuvuus, että yhtäkkinen ongelma tai tukien katkeaminen voi sotkea elämän. Etuuksien saamisen edellytykset saattavat muuttua tai voi tulla tarve toimittaa liitteitä, joita ei osata hankkia. Ammattilaisen, ei viranomaisen, selkokielen selvitys esimerkiksi tuen epäämisestä voi vähentää asiakkaan kokemusta epäreiluudesta.

Toisessa kunnassa asiakkaalla myös keskustelua, kelan päätöksiä odotellaan ja ennen niitä ei tilanne ns. etene.

Teimme yhdessä toimeentulotukihakemuksen ja päivitimme asumistukitiedot. Asumistuki asiakkaalta oli lakkautettu, koska hän ei ollut vuositarkastuksen tiedusteluihin vastannut. Tyytyväinen kun sai hoitamatta olleen asian hoidettua.

Kuten muutkin henkilökohtaiset asiat, raha ja taloudelliset ongelmat ovat monelle herkkä asia ja näitä asiakkaiden on vaikea käsitellä vieraan ihmisen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen työntekijältä vaaditaan sensitiivisyyttä ohjeistettaessa asiakasta raha-asioissa. Etuusasioiden hoito tai muiden taloudellisten asioiden käsittely edellyttää usein valtakirjoja tai muita kirjallisia sopimuksia. Ne ovat osa työntekijän oikeusturvaa, sillä näkemyseroja asioiden hoitamisesta saattaa syntyä asiakkaan tai omaisen kanssa.

4.3 Yhteistyöverkostot ja sosiaalialan ammatillinen työ hanketyössä

SOSKU-osahankkeen työntekijät kertovat tehneensä työtään näkyväksi jalkautumalla; kertomalla hankkeesta ja mahdollisista yhteistyötavoista suoraan asiakkaille esimerkiksi NA-kokouksessa tai alueen sosiaalityöntekijöille. Yhteistyön eri toimijoiden välillä he kuvaavat olevan oleellista, jotta sosiaalista kuntoutusta voidaan SOSKU-osahankkeen aikana kehittää vastaamaan alueen tarpeisiin.

tehtävä sitä työtä kentällä, raportoitava, tehtävä näkyväksi, tiedotettava, saatava aikaan tuloksia ym

tätä on meidän sosiaalityö, luovuutta ja rajojen rikkomista toisinaan

Valtakunnallisessa hankkeessa pystyy hyödyntämään koko hankkeen näkyvyyttä ja omalla suunnitellulla toiminnalla suuntaamaan tietämystä sosiaalisesta kuntoutuksesta eri tahoille. Kouluttautuminen kehittää pilotoitujen työmenetelmien hallintaa ja antaa pohjaa toiminnan kehittämistyölle.

Tunnettuus ei tule itsestään ja hankkeen toteutus- ja työtavat muotoutuvat asiakastyön kautta. Yhteistyökumppaneiden ja kokemusasiantuntijoiden koulutus sosiaaliseen kuntoutukseen sekä yhteiskehittäminen ovat väyliä kertoa sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista. (Heino & Toivonen 2016e, 3-4).

Yhteistyöverkosto on laaja niin ammatillisella kentällä kuin asiakkaiden kautta. Osana sosiaali- ja terveystalvveluja tunnettavuus ammattilaisten keskuudessa on oleellista. Sosiaalityöntekijöiden täytyy tuntea palvelun toimintamallit ja mahdollisuudet, jotta he osaavat tarjota palvelua tarkoituksenmukaisesti. Polku sosiaaliseen kuntoutukseen voi alkaa myös terveystalvveluista tai vaikka vankilasta.

Koska asiakas voi itse myös hakeutua palvelun piiriin tai omaiset / lähipiiri voi ehdottaa hankkeelle asiakasta, on tärkeä saada SOSKU-osahankkeen sosiaalinen kuntoutus myös tavallisten kuntalaisten tietoisuuteen. Alueella, jossa palve-

lut saattavat olla kaukana tai rajatusti saatavilla, tiedottaminen esimerkiksi paikallislehdessä jakaa tietoa laajimmalle.

Keskeisimmät yhteistyökumppanit löytyvät Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän sosiaali- ja terveyspalveluista esimerkkinä aikuissosiaalityö ja mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä kuntien työllisyyspalveluista esimerkkinä kuntouttava työtoiminta ja avotyötoiminta. Alueen muut hankkeet, kolmannen sektorin toimijat ja yksityiset palvelut näkyvät yhteistyössä esimerkiksi mielenterveysyhdistyksen toiminnassa, etsivän nuorisotyön hankkeen tai ostopalveluihin ohjaamisen merkeissä. Seurakunnat ovat yhteistyökumppani hankkeelle esimerkiksi diakoniatyön kautta. (Heino & Toivonen 2016e, 2.)

Aikaisemmassa kappaleessa kuvatut sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät ja toimintatavat voivat näyttäytyä yksinkertaisina tai arkipäiväisinä. Sosiaalinen kuntoutus toteutetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin, joten työntekijöillä on oltava näihin tehtäviin edellytettävä koulutus. Heino ja Toivosen (2018) kandidaatin tutkielman tuloksissa näkyy useassa kohdassa sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen ammatillisesti, vaikka he toisaalta kuvaavat työn olevan myös arjen rinnalla kulkemista.

Toki on myös muistettava, että jos asiakas haluaa mahdottomia, ei näihin lähdetä mukaan. Tai jos asiakas on esimerkiksi akuutin päihde- tai mielenterveyshoidon avun tarpeessa, ohjataan hänet sinne ja mietitään meidän palvelua ehkä jatkopoluksi, kun akuutti tilanne on hoidettu. Ajan ehkä ajatuksellani takaa sitä, että vaikka asiakas saa päättää ja hänen ehdoillaan mennään, on työ silti ammatillista.

Työn sisältö on hyvin moninaista ja edellyttää sekä laaja-alaista osaamista, että kykyä hankkia tietoa. Erityisesti maaseutumaisella alueella, kuten Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella, on paikallistuntemuksesta hyötyä esimerkiksi alueellisten erityisyyksien tai asuntojen hankinnassa tukemisen kannalta. Heino ja Toivosen (2018) tutkimuksen mukaan eri työmenetelmien

tuntemus, palvelujärjestelmän tuntemus ja kyky verkostotoimintaan näyttäytyvät tärkeinä. (Heino & Toivonen 2018, 67).

työ on soveltamista, asenteita ja mielikuvituksesta ei ole haittaa. pitää nähdä joka suuntaan, jokaisen näkökulmasta, ihmisen, työntekijän, organisaation, yhteiskunnan, lakien ja omaisten... loputon lista yhteensovittamista ja tavoitteena on asiakkaan paras, ehkä, toisinaan ja joskus.

Sosiaalialan työssä on riski henkisestä kuormittumisesta ja tyypillistä on tarjota työntekijöille työnohjausta tai koulutusta työhyvinvoinnin ylläpitämiseksi. Sosiaalialan työntekijät tekevät ihmisläheistä työtä, ovat tyypillisesti empatiakykyisiä ja tekevät työtä asiakaslähtöisesti. Aineistosta löytyy ajatus, jossa näkyy heikoimassa asemassa olevien ihmisten kanssa tehtävän sosiaalisen kuntoutuksen syvin olemus: ” tärkeintä asiakkaiden kokemus oman elämän laadun parantamisesta sekä omasta kyvykkyydestä hoitaa asioita”.

Asiakkaiden etenemisessä minua joskus naurattaa, kun asiakkaat sanovat minun tehneen paljon töitä heidän eteensä. Hei eivät aina tahdo nähdä omaa työpanostaan. Usein sanonkin, että enhän minä ole mitään tehnyt, olen vain sanonut että ”kyllä sinä voit ja pystyt”, ja kappas kun he tosiaan pystyvätkin.

Käymme asiakkaiden kanssa myös keskusteluja heidän tilanteensa avaamiseksi, joista he eivät aina pidä. Kerromme esimerkiksi suoraan, jos jokin asiakkaan toive ei tällä hetkellä vaikka päihdeongelman vuoksi ole mahdollinen. Avaamme myös asiakkaan vastuuta hänen elämästään ja kaikki eivät aina ole siihen valmiita, on helppo ajatella, että asiat vain tapahtuvat, eikä niihin voi vaikuttaa.

Työntekijän on perusteltava sosiaalialan ammatillinen työnsä asiakkaan ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden edistämällä ja kunnioittamisella. Toisinaan voi olla tarpeen punnita asiakkaan mielipidettä, onko hän kykenevä tekemään itseään koskevia ratkaisuja. Asiakaslähtöisessä työskentelyssä asiakkaalle on

kerrottava tämän vaihtoehtoista ja annettava mahdollisuus tehdä omia valintoja. Ammatillisesti eettiseen toimintaan kuuluu tällöin ammattiosaaminen työmenetelmistä, joilla turvata asiakkaan oikeuksia. (Talentia 2017, 11-15.)

4.4 SOSKU-osahankkeen kehittämiä uusia toimintamalleja

SOSKU-osahanke on kehittämishanke ja Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella sen tarkoitus oli luoda toimintamalleja ja sisältöjä sosiaaliseen kuntoutukseen. Uutena toimintamallina Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän osahankkeessa on kokemusasiantuntijatoiminnan käynnistäminen alueella. SOSKU-osahankkeessa kokemusasiantuntija on ollut mukana ryhmätoiminnassa sekä hankkeen ohjausryhmässä. (Heino & Toivonen 2016d, 13.)

Kokemusasiantuntijatoiminta tarjoaa todellista tietoa ja antaa osallisuutta lisäämällä mahdollisuuden palvelujen tarpeenmukaiseen kehittämiseen. Kokemusasiantuntijan panos sopii tietovarannoksi monenlaisiin erilaisiin palveluihin; kolmannelle sektorille, kunnille tai asiantuntijatyöryhmiin. (Hietala & Rissanen 2015, 11.)

Kokemusasiantuntijamme osallistuu lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin ja prosessin kehittämisryhmään. Asiakkaan äänen tuojana hänellä on siinä tärkeä rooli.

Jos kuntoutujalle on oikeassa vaiheessa kuntoutumistaan hyötyä kokemusasiantuntijuudesta voimaantumisen tai itsetunnon kohenemisen myötä, on sillä arvo myös sosiaalialan ammattilaiselle. Kokemusperäisen tiedon kautta on mahdollista oivaltaa uusia puolia työstä tai parhaimmillaan täydentää omaa työpanosta kokemusasiantuntija-työparin avulla. (Hietala & Rissanen 2015, 11-12.)

Kokemusasiantuntija on usein itse myös vielä kuntoutuja. Halu vaikuttaa, kehittää tai toimia muiden hyväksi ei riitä asiantuntijatyöhön, vaan kokemusasiantuntijoilla on oltava myös alakohtaista koulutusta. Kokemus ei tee ammattilaista, vaan toimintaan tarvitaan ammatillinen tuki. (Hietala & Rissanen 2015, 14-16.)

Toimintakenttä kokemusasiantuntijuudessa on laaja. Pääsääntöisesti he toimivat ammattilaisten kanssa; asiantuntijaroolissa ammattilaisten työryhmissä, asiakastyössä työparina, ryhmätoiminnassa ryhmän vetäjänä tai kouluttamassa ammattilaisia kokemuksensa kautta. Kokemusasiantuntijalle rooli voi olla hyvinkin ammattimaisia piirteitä sisältävä. Hän on saanut toimintaan koulutusta, hyötyy pitkästä yhteistyösuhteesta, osaaminen karttuu kokemuksen myötä ja kollegiaalinen tuki on tärkeää. (Hietala & Rissanen 2015, 19-21.)

Kokemusasiantuntijoita olisi Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella tarkoitus hyödyntää sosiaali- ja terveystalveluiden osajina, kokemuksen äänenä ja antamassa näkemyksiä palveluiden tuottamisesta ja käyttämisestä. Kokemusasiantuntijoiden käyttö ammattilaisten työn tukena on nouseva trendi. Ammattilainen voi hyötyä kokemusasiantuntijasta saamalla arvokasta käytännön tietoa esimerkiksi sairauden kanssa elämisestä tai saamalla työparityöskentelyn kautta asiakkaalle myös vertaisuuden kokemusta. (Heino & Toivonen 2016d, 13-15.)

Seurauspedagogisen menetelmän ajattelutavan mukaisesti asiakkaan äänen kuuleminen ja sen näkyväksi tekeminen ovat osa innovatiivista toimintaa. Ei vain asiakkaiden toiveiden mukaisen toiminnan järjestäminen, vaan myös sen tunnistaminen, että asiakkaassa itsessään on tämän hyvään elämään tarvittavat elementit. Toimintakyvyn ollessa heikko ja perinteisen sosiaalityön keinojen ollessa liian haastavia, pienikin tuki voi lisätä asiakkaan elämänhallinnan kokemusta ja estää tätä putoamasta yhteiskunnan ulkopuolelle.

Itselleni on aina tärkeintä asiakkaiden kokemus oman elämän laadun paranemisesta sekä omasta kyvykkyydestä hoitaa asioita. Tämä tuottaa sitä osallisuutta omaan elämään, yhteisöihin ja yhteiskuntaan, jonka kautta myös päättäjien peräämät säästöt ovat mahdollisia.

SOSKU-osahankkeen työntekijät Satu Heino ja Marianna Toivonen (2018) ovat oman kandidaatin tutkielman tuloksissaan todenneet joustavan, matalan kynnyksen palvelun ilman byrokratiaa olevan SOSKU-osahankkeessa toteutetun

sosiaalisen kuntoutuksen palvelun vahvuus. Palvelun sisältö on pystytty rakentamaan asiakaskohtaisesti ja ottaen myös eri verkostotoimijat huomioon. (Heino & Toivonen 2018, 67-68.) Yksiselitteinen asiakaslähtöisyys voidaan nähdä innovatiivisena, tämän sosiaalisen kuntoutuksen palvelun yhteydessä se näkyy myös vapaaehtoisuudessa, joustavuudessa ja asiakkaan omissa päätösmahdollisuuksissa.

4.5 Mitä SOSKU-osahankkeesta voisi hyödyntää tulevaisuudessa?

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella ei ole aikaisemmin järjestetty sosiaalisen kuntoutuksen palvelua osana aikuissosiaalityötä. Kun sen järjestäminen tuli lakisääteiseksi vuonna 2015, SOSKU-hanke puolustaa paikkaansa uusien toimintamallien luomisessa ja päättyessään toimintaehdotusten antamisessa.

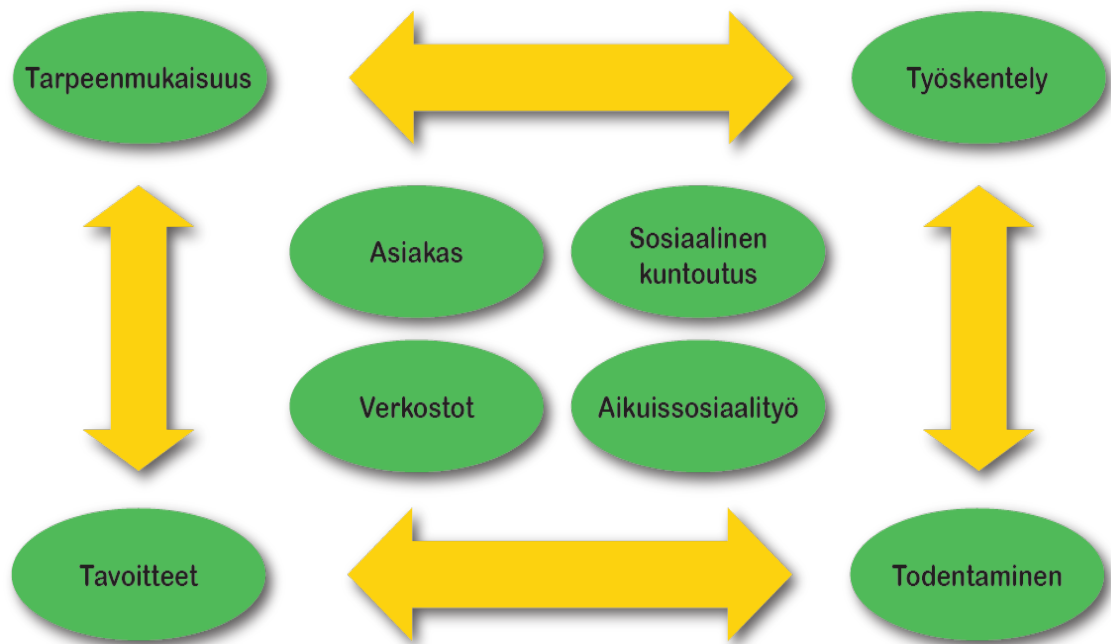
SOSKU-osahankkeessa on tehty laajaa yhteistyötä sekä paikallisella tasolla että muiden osahankkeiden kanssa. SOSKU-hanke on kehittämishanke, joten kehittämistyö ja koulutus ovat olleet keskeisessä roolissa. Eri alueiden osahankkeista saatu kokemus ja toimintamallit hyödyttävät muitakin osallistujia esittelemällä erilaisia toimintamalleja sosiaaliseen kuntoutukseen.

Asiakastyöskentelyyn valittiin hankkeen aluksi kohderyhmä, heikoimmassa asemassa olevat kuntayhtymän asiakkaat, ja näiden kanssa työskentelyyn soveltuvia menetelmiä. Kuntayhtymän alue on laaja työntekijän työskennellä ja se on laaja myös palvelujen ulkopuolella oleville asiakkaille. Sosiaalinen kuntoutus on vapaaehtoinen palvelu, vaikka perustuu sosiaalityössä tehtyyn palvelutarpeen arviointiin. Tehtäessä työtä heikoimmassa asemassa olevien, paljonkin syrjäytyneiden kanssa, on huomioitava toimintakyvyn rajoitukset myös osallistumiseen vaikuttamassa. Sosiaalisen kuntoutuksen tulisi myös olla aikaan sitoutumatonta ja asiakkaalla mahdollisuus myös ajallisesti määritellä itse palvelun tarvettaan.

Palvelujen supistaminen ja karsiminen vaikeuttavat erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta niihin. Laajalle levittyvän Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella palvelut keskittyvät Forssaan, eli alueen kaupunkiin. Vähäinen julkinen liikenne, syrjäkylät ja niiden autioituminen sekä heikoimmassa asemassa olevien määrän kasvu saattavat vaikuttaa palvelujen saatavuutta entisestään. Nämä kaikki yhdistettynä osahankkeen aluksi asiakailta saatuun tietoon tarpeellisesta palvelusta luovat pohjaa ajatukselle, että sosiaalisen kuntoutuksen on tapahduttava siellä, missä asiakas on.

Ei voi rahalla ja tilastoilla mitata sitä, kun ihmisen elämä kääntyy parempaan. Usein tuntuu, että asiakkaani olisivat valmiita nopeampaankin etenemiseen, mutta byrokratia ja viranomaistyö hidastavat ja jopa ajoittain estävät etenemisen. Olisi hyvä päättäjienkin nähdä, kun tivataan tuloksia, etteivät vuosien aikana kasaantuneet ongelmat ratkea viikossa tai edes kuukausissa.

Seuraavassa kuviossa 2 esitellään tiivistetysti tämän opinnäytetyön aineiston analyysin perusteella SOSKU-osahankkeen Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella tekemää sosiaalista kuntoutusta. Kuviossa sen lähtökohtana on asiakkaan tarve palvelulle. Tämä tarve on todettu aikuissosiaalityössä, on laadittu palvelutarpeen arviointi ja työskentelylle asetetaan tavoitteita. Työskentely tapahtuu valittuja sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä käyttäen, tarvittaessa yhteistyössä verkostojen kanssa. Tarkoitus on, että sosiaalisen kuntoutuksen palvelua voidaan todentaa ja arvioida sekä asiakkaan näkökulmasta, että palvelun tuottajan näkökulmasta. Kuviossa nuolet kuvaavat sitä, miten eri osa-alueet linkittyvät toisiinsa ja toimivat vastavuoroisesti. Tavoitteet muodostuvat asiakkaan tarpeista ja työskentely toteutetaan tarpeellisiksi katsottuja menetelmiä käyttäen. Tavoitteet ja tehty työskentely pitäisi myös pystyä todentamaan, muuten arviointi on vaikeaa ja saattaa jäädä pinnalliseksi tai osapuolia hyödyntämättömäksi.

Kuvio 2. Sosiaalisen kuntoutuksen keskeisimmät tekijät Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella SOSKU-osahankkeessa

Tämän opinnäytetyön tulosten mukaan Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella sosiaalisen kuntoutuksen olisi järkevää sijoittua aikuissosiaalityön alaiseksi, kuten se on nyt SOSKU-hankkeen aikanakin ollut. Aikuissosiaalityön kautta on mahdollista tavoittaa asiakaskuntaa, joille sosiaalista kuntoutusta olisi tarkoituksenmukaista suunnata, jos tausta-ajatuksena on joko osallisuuden kokemuksen lisääntyminen, syrjäytymisen vähentäminen tai työelämäosallisuuden lisääminen. Kuntayhtymän alueella on aikuissosiaalityössä työntekijät, jotka voivat ohjata asiakkaita palvelun piiriin.

Asiakkaalta lähtöisin olevan tarpeen jälkeen aikuissosiaalityön palvelutarpeen arviointi ja tavoitteellinen suunnitelma ovat lähtökohdat sosiaaliselle kuntoutukselle. Matalan kynnyksen saavutettavuuden ei pitäisi kärsiä tapaamisesta sosiaalityöntekijän kanssa tai dokumentaatiosta. Jalkautuminen ja asiakkaan luokse meneminen on SOSKU-hankkeen aikana ollut merkittävä mahdollisuus asiakkaiden tavoittamisessa, joskin alueen aikuissosiaalityössä on tehty jalkautuvaa työtä aikaisemminkin. Asiakkaan lähellä tapahtuvassa työssä on mahdollista vähentää sitä leimaantumisen pelkoa, mikä sosiaalitoimen kanssa asioidessa on mahdollista kokea.

Osana palvelujärjestelmää sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen pitäisi olla todennettavissa, joka tarkoittaisi lähinnä sitä, että tehtyä työtä kirjataan. Laadukas ja tarpeenmukainen palvelu sisältää tavoitteita, joiden toteutumista on mahdollista seurata ja arvioida. Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen yhteyteen olisi hyvä löytää käyttöön tai kehittää mittari, jolla tehtyä työtä ja tuloksia voisi arvioida sekä kehittää.

Meillä ainakin olisi tarvetta esimerkiksi toimiville mittareille, joilla voisi saada inhimillisiä, pieniä ja hienovaraisia muutoksia parempaan näkyväksi. Pitäisi myös löytää taito tuoda näiden pienien etenemisien pitkäaikaiset vaikutukset esiin, jotka voivat olla huomattavia ja näkyä vasta pitkän ajan päästä.

Toinen tutkimuskysymys kysyy, mitä Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahankkeessa tehdystä sosiaalisen kuntoutuksen työstä voisi hyödyntää tulevan sosiaalisen kuntoutuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen? Tämän opinnäytetyön tuloksista on laadittavissa mallikuvio (kuvio 3) aikuissosiaalityön alaisesta sosiaalisesta kuntoutuksesta, joka perustuu asiakkaan tuen tarpeen seurauksena tehtyyn palvelutarpeen arviointiin ja toteutetaan vapaaehtoisuuden pohjalta asiakkaan toiveiden mukaisesti. Sille on asetettu asiakassuunnitelmas-
sa tavoitteita, mutta toiminnan ei ole pakko johtaa esimerkiksi kuntoutuspolun seuraavalle askelmalle. Asiakkaan voimaantuminen, osallisuuden kokemus ja elämänhallinnan lisääntyminen nähdään asioina, jotka täyttävät sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksen.

Asiakaslähtöisyys ja tavoitteet ovat keskeisiä sosiaalisessa kuntoutuksessa, koska asiakaskunnaksi valikoituu todennäköisimmin haastavia, moniongelmaisia tai muutoin heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä. Heillä saattaa olla pitkä tausta erilaisista sosiaali- ja terveyspalveluista ja sosiaalinen kuntoutus yksilökohtaisesti toteutettuna ainoa soveltuva palvelu. Laadukkaan ja tuloksellisen työn arviointiin ja kehittämiseen olisi löydettävä mittareita tai muita tutkimusmenetelmiä, joskin tärkeintä on asiakkaan oma kokemus hyvinvoinnin lisääntymisestä.

Kuvio 3. Mallikuvio sosiaalisesta kuntoutuksesta Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueelle

Osana aikuissosiaalityötä sosiaalinen kuntoutus tulisi toteuttaa sosiaalialan ammatillisena työnä, käyttäen asiakaskohtaisesti valikoituja työmenetelmiä ja tarvittaessa yhteistyössä muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen keinoina ja työmenetelminä tulisi keskeisimmin toteuttaa yksilökohtaista sosiaaliohjausta / palveluohjausta, jonka avulla asiakas saadaan tarpeenmukaisten palveluiden piiriin ja seurauspedagogista otetta, jonka avulla asiakkaan on mahdollista tulla kuulluksi itsenään ja tämä pystyy vaikuttamaan omaa elämäänsä koskeviin asioihin.

5 POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä on kuvattu Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella SOSKU-osahankkeen puitteissa tehtyä sosiaalista kuntoutusta. SOSKU-hanke on kehittämishanke, jonka tarkoituksena on ollut kokeilla erilaisia toimintamalleja ja kehittää sosiaalista kuntoutusta. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella sosiaalista kuntoutusta toteutettiin lähinnä kotiin annettavana yksilökohtaisena työnä alueen heikoimmassa asemassa oleville kuntalaisille. Opinnäytetyössä oli tavoitteena tehdä näkyväksi näitä sosiaalisen kuntoutuksen toimia ja pohtia, mitä hankkeesta voisi hyödyntää alueella tulevaisuudessa toteutettavan sosiaalisen kuntoutukseen suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtana on sosiaalityöntekijän tekemä palvelutarpeen arviointi. Asiakaskunta on usein aikuisia, joilla on monialaisia ongelmia ja hyötyisivät joko osallisuutta tai työelämäosallisuutta lisäävästä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Toteuttamismenetelmiksi on monia eri vaihtoehtoja sekä yksilötyöskentelyyn että ryhmätyöskentelyyn. Väljä viitekehys antaa monia mahdollisuuksia sosiaaliselle kuntoutukselle olla tukea tai palvelua, jota eri tahot voivat toteuttaa.

5.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuslupa opinnäytetyölle saatiin Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän yhtymähallinnosta. Tutkimuslupaa varten lähetettiin tiedoksi opinnäytetyön tutkimussuunnitelma sekä hakijan tiedot. Aineiston keruuta varten SOSKU-osahankkeen työntekijälle lähetettiin sähköpostitse ohjeistus siitä, millaista materiaalia eli kuvausta hankkeessa tehtävästä työstä hanketyöntekijöiltä olisi toiveissa saada.

Opinnäytetyön aineisto on päiväkirjanomaista kuvaavaa tekstiä SOSKU-osahankkeessa tehtävästä työstä sekä materiaalia, jonka osahankkeen työntekijät ovat laatineet toimintansa aikana tai koulutuksissa. Perusoletus on, että tekstit on laadittu totuudenmukaisesti ja pohjautuen oikeisiin asioihin. Teoriassa

olisi mahdollista, että kirjoitettu materiaali on laadittu pitäen mielessä se, mitä tutkimuksen tuloksissa on tarkoitus hakea.

Laadullisessa tutkimuksessa tiedonkeruumenetelmät ja aineistot voivat olla kovin vapaamuotoisia. Mahdollisia eettisiä ongelmia voi olla haastava ennakoida, koska tutkimuksen osa-alueet saattavat muotoutua tutkimuksen edetessä. Eettiset ratkaisut perustuvat siis etukäteen valittuihin ratkaisuihin ja tutkimuksen tulosten muotoutuessa tehtäviin ratkaisuihin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125.)

Aineiston laadinnassa hanketyöntekijöitä pyydettiin huomioimaan eettisyys kirjoittamalla kuvaukset niin, että asiakkaita tai asiayhteyksiä ei voi tunnistaa. Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän SOSKU-osahanketta toteutetaan Forssassa ja sen ympärillä pienissä maaseutukunnissa, jolloin tunnistamisen riski on olemassa. Opinnäytetyössä käytetyt aineistolainaukset on pyritty valitsemaan niin, että niistä ei pysty tunnistamaan tekstin kirjoittajaa, eikä kirjoituksen kohteena olevaa asiaa tai ihmistä.

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka (2006) kertovat hyvästä tutkimuskäytännöstä. Luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat oleellisia käsitteitä. He jakavat eettiset näkökulmat kolmeen osaan; tutkimusaiheen eettinen oikeutus, aineistonkeruumenetelmän oikeutus sekä analyysiprosessin ja tulosten eettinen oikeutus. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Opinnäytetyön tuloksissa, SOSKU-osahankkeen toiminnan kuvauksessa ja ehdotetussa mallissa näkee sen, onko analyysin tekeminen ja pohdinta onnistunut. Tunnistaisivatko osahankkeen työntekijät oman työnsä kuvauksesta?

Perinteisen validiteetin ja reliabiliteetin lisäksi laadullisen tutkimuksen sisällyönanalyysin tulosten arvioinnissa voi huomioida muitakin asioita. Tulosten siirrettävyys ja riippumattomuus vahvistavat tuloksia. Tutkimuksen voi antaa vahvistettavaksi, jolloin ulkopuolinen arvioi tuloksia. (Zhang & Wildemuth i.a.)

Sosiaalisesta kuntoutuksesta on tehty viime aikoina useita tutkimuksia, opinnäytetöitä ja kehittämishankkeita, joten tuloksia on mahdollista verrata muihin vas-

taaviin. Sosiaalinen kuntoutus on Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella uusi palvelu, joten alueellista vertailupohjaa ei ole. Opinnäytetyön tarkoitus on tuoda näkyväksi hankkeessa nyt tehtyä työtä ja luoda mallia sosiaalisesta kuntoutuksesta. SOSKU-hankkeessa on tehty eri osahankkeissa useita kehittämistöitä ja opinnäytetöitä, jotka hyödyttävät osaltaan kaikkia sosiaalisen kuntoutuksen toimijoita.

Opinnäytetyön valmistumisen viivästyminen vaikuttaa tulosten käytettävyyteen, SOSKU-hanke on päättynyt, eivätkä tämän työn tulokset päässeet vaikuttamaan FSHKY:n alueella toteutettavan sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuuteen. Opinnäytetyön aineisto kerättiin loppuvuodesta 2016 ja SOSKU-osahankkeen toiminta muokkautui ja kehittyi elokuuhun 2018 mennessä. Verrattuna hanke-työntekijöiden tekemän kandidaatin tutkielman sisältöön tämän opinnäytetyön aineistossa on kuitenkin pääosin asiakas-/hanketyön elementtejä, jotka ovat kantaneet läpi hankkeen koko keston.

5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuudennäkymät

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä on yhden kaupungin ja neljän kunnan maaseutumainen alue. Kaikki kunnat ovat itsenäisiä, mutta monet palvelut ovat keskittyneet Forssaan tai niiden saatavuus yksittäisissä kunnissa on rajattua. Julkinen liikenne alueella on vähäistä ja alueella on useita harvaan asuttuja sivukylä.

Miten sosiaalista kuntoutusta sitten kannattaisi Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella toteuttaa? SOSKU-hankkeen puitteissa sosiaalista kuntoutusta on ollut mahdollisuus toteuttaa kehittäväällä otteella ja hyödyntäen erilaisia toimintamalleja. Toisaalta sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohta on sosiaalityöntekijän tekemä palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelmaan sisältyvät tavoitteet. Tämän opinnäytetyön aineistosta saaduissa tuloksissa tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus jäivät paljon yksittäisten toimenpiteiden kuvauksen taakse. Yksittäiset toimenpiteet sinänsä voivat olla osa tavoitteellista, jatkuvaa työ-

kentelyä, mutta miten varmistaa tavoitteellinen toiminta ainakaan ilman kirjaimista?

Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen aikuissosiaalityön alaisuudessa ohjaa todennäköisimmin mukaan asiakkaita, joilla on sille eniten tarvetta. Nämä ihmiset ovat mielenterveys- tai päihdeongelmaisia, moniongelmaisia tai elämänhallinnan ongelmien vuoksi muiden palveluiden saavuttamattomissa. Palvelun suuntaaminen vain yhdelle tietylle asiakasryhmälle ei ole tarkoituksenmukaista, vaan oleellista on se, että asiakkaan on haasteellista sijoittua muuhun sosiaali- ja terveydenhuollon palveluun. Myös tavallista elämää häiritsevät elämänhallinnan ongelmat tai yhteiskunnasta syrjäytymisen uhka olisivat peruste palvelulle.

Asiakkuuden prosessi, yhteistyöverkostot, työmenetelmät ja SOSKU-osahankkeen puitteissa esiin noussut innovaatio kokemusasiantuntijoiden hyödyntämisestä näkyvät aineistosta selkeästi. Olen pyrkinyt käsittelemään näitä tulosten avaamisen yhteydessä ja löytämään niille tukea myös muusta SOSKU-osahankkeen aineistosta sekä teoreettisesta viitekehyksestä. Kehittämishankkeen aikana kokeilemisen ja joustamisen mahdollisuudet saattavat olla varsin erilaiset kuin varsinaisessa palvelussa.

Keskeistä tässä opinnäytetyössä esitetyn sosiaalisen kuntoutuksen toiminnassa on aineiston ja tulosten peusteella asiakkaiden kanssa tehtävä yksilöllinen, heidän tarpeistaan lähtevä työskentely. Asiakkaat ovat sosiaalitoimen asiakkaita, yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa ja heillä on elämänhallinnan ongelmia. Tästä teoreettisesta samantyyppisestä taustasta huolimatta asiakkaat ovat yksilöllisen tuen tarpeessa ja käytännössä asiakkaiden kanssa on tehty erilaisia asioita.

Yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat asiakkaat tarvitsevat tuekseen sosiaalialan ammattilaisen ja palvelun pariin on pystyttävä hakeutumaan matalalla kynnyksellä. Sosiaalinen kuntoutus on tässä yhteydessä nimenomaan asiakkaan elämänhallintaa lisäävänä, ei tähtäämässä kuntoutuspolun seuraavalle askelmalle. Voi kysyä, onko sosiaalinen kuntoutus kaikkein heikoimmassa asemassa oleville kuitenkin se oikea palvelu. Opinnäytetyön tuloksissa näkyy

myös se, että kaikilla asiakkailla ei ole halukkuutta tavoitteelliseen työskentelyyn, vaan heidän kanssaan on toteutettu yksittäisiä, palveluohjauksellisia toimenpiteitä, esimerkiksi haettu yhdessä asuntoa.

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella on tulossa muutoksia sosiaali- ja terveyspalveluiden toteuttamiseen maakuntauudistuksen seurauksena. Tarve ja kysyntä hankkeessa toteutetun sosiaalisen kuntoutuksen kaltaiselle palvelulle on olemassa, mutta löytyykö sille millainen sija palvelukentässä, jää nähtäväksi. Pelkistetyimmillään sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmiä ja ajatusta voi hyödyntää sosiaali- ja terveyspalveluissa ilman varsinaista sosiaalista kuntoutustakin. Sosiaaliohjaus ja palveluohjus voivat toteutua useampana eri ohjauskertana, jolloin toiminta vastaisi sitä, miltä osa hankkeessa tehdystä sosiaalisesta kuntoutuksesta nyt näyttäytyy. Tällöin olisi mahdollista vielä eritellymmin suunnata sosiaalisen kuntoutuksen tuki ja palvelut asiakkaille, jotka esimerkiksi tarvitsevat tavoitteellista työskentelyä tai ovat muunlaisen palvelun ulottumattomissa.

Sijoittuminen aikuissosiaalityön alaisuuteen ja oleminen osa sosiaalialan ammatillista työtä on tärkeä erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen oletetun asiakasryhmän kannalta. Palvelujärjestelmäosaaminen ja erilaisten työmuotojen hallinta on oleellinen osa työntekijöiden osaamisedellytyksiä. Aito asiakaslähtöisyys, kyky antaa asiakkaalle sopivassa suhteessa ohjeistusta ja omaa vastuuta sekä verkostotyötaidot ovat tärkeitä.

SOSKU-hankkeen osahankkeessa Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella on toteutettu hankkeen aikana kyselyitä sekä asiakkaille, että yhteistyökumppaneille. Hankkeen työntekijät ovat tehneet Jyväskylän yliopistolle kandidaatin tutkielman asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kokemuksista sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta. SOSKU-hankkeessa valtakunnallisesti on laadittu paljon materiaalia, jota voi tarvittaessa hyödyntää sosiaalisen kuntoutuksen palvelun suunnittelussa.

Tällä hetkellä syksyllä 2018 SOSKU-osahanke Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella on päättynyt ilman, että sosiaalisesta kuntoutuksesta olisi

hankkeessa toteutetun muotoisena tullut vakituinen palvelu. SOSKU-osahankkeen päätyttyä sosiaalinen kuntoutus on sisällytetty aikuissosiaalityöhön, jota Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymässä toteutetaan kaikissa kunnissa. Sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuuden toteuttamismuoto tulee vielä kehittymään ja sitä suunnitellaan OmaHämeen maakunnallisessa työskentelyryhmässä. (Satu Heino, henkilökohtainen tiedonanto 18.9.2018.)

Tuleva maakuntaudistus antaa myös sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiselle Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän alueella lisätutkimusmahdollisuuksia ja uusia hankemahdollisuuksia. SOSKU-osahankkeen keskittyminen sosiaalista osallisuutta lisäävään sosiaaliseen kuntoutukseen on jättänyt pääosin ulkopuolelle muun muassa työelämäosallisuutta edistävän sosiaalisen kuntoutuksen. Myös tässä olisi mahdollisuus kehittämistyöhön.

LÄHTEET

- Arnkil, R., Spangar, T., Jokinen, E., Tuusa, M. & Pitkänen, S. (2015). *Kokonaismoimavarat käyttöön työllisyyden edistämiseksi. Työllisyyden kuntakokeilun (2012-2015) seurantatutkimuksen loppuraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 47/2015. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74965>
- Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä i.a. Saatavilla 8.12.2016 <http://www.fshky.fi/palvelut/sosiaali-ja-perhepalvelut/aikuissosiaalitoiminta/>.
- Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä i.a. Sosku-hankkeen esittely. Saatavilla 8.12.2016 <http://www.fstky.fi/client/fshky/userfiles/sosku-hanke-esittely.pdf>
- Haimi, T. & Hurme, J. (2007). *Sosiaalisen kuntoutuksen käsite 1950-luvulta nykypäivään. Käsitehistoriallinen tarkastelu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä*. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11547/URN_NBN_fi_jyu2007344.pdf?sequence=1
- Heino, S. & Toivonen, M. (2016a). *Kokemuksia sosiaalisesta kuntoutuksesta FSHKY:n Sosku-hankkeessa. Asiakkaiden ja yhteistyötahojen kokemuksia ja vaikutuksia*. Hankkeessa tuotettu materiaali.
- Heino, S. & Toivonen, M. (2016c). *Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät FSHKY:n Sosku-hankkeessa*. Hankkeessa tuotettu materiaali.
- Heino, S. & Toivonen, M. (2016d). *Toivo ja innovaatio*. Hankkeessa tuotettu materiaali.
- Heino, S. & Toivonen, M. (2016e.) *Yhteenvetoartikkeli*. Hankkeessa tuotettu materiaali.
- Heino, S. & Toivonen, M. (2018) *"Kerrankin ihmisläheinen juttu" Asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kokemuksia FSHKY:n Sosku-hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta*. Kandidaatin tutkielma. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Saatavilla <https://thl.fi/documents/10531/3149614/Satu+Heino+ja+Marianna+Aalto+Kandi.pdf/71ef9ac0-857d-4547-af9a-93c73928161c>

- Hietala, O. & Rissanen, P. (2015). *Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun koh-
teesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi.
Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta*. Kuntoutussäätiö & Mielen-
terveyden keskusliitto. Unigrafia Oy: Helsinki. Saatavilla
[http://mtkl.fi/wp-content/uploads/2015/03/Kokemusasiantuntija-
opas.pdf](http://mtkl.fi/wp-content/uploads/2015/03/Kokemusasiantuntija-opas.pdf)
- Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, K. (2006). *Kartoittava kirjallisuuskatsaus
sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista*. Sta-
kes: Helsinki. Saatavilla
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77938/R12-2006-
VERKKO.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77938/R12-2006-
VERKKO.pdf?sequence=1)
- Hirsjärvi S. Remes P. & Sajavaara P. (2005). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki. Kustan-
nusosakeyhtiö Tammi.
- Järvikoski, A. (2013). *Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet*. Sosiaali- ja
terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Helsinki 2013.
Saatavilla
[http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN
_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN
_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Kesä, M., Kinnunen, R., Ala-Kauhahuoma, M., Laiho, A., Müller, J-E. & Joutsen,
M. (2013). *Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyö*. Saatavilla
[https://www.thl.fi/documents/470542/1449675/Loppuraportti_TYPA
_sosiaalinen+kuntoutus_10092013.pdf/0a5e669c-4d43-4ae4-b03f-
a5a03e99d9e7](https://www.thl.fi/documents/470542/1449675/Loppuraportti_TYPA
_sosiaalinen+kuntoutus_10092013.pdf/0a5e669c-4d43-4ae4-b03f-
a5a03e99d9e7)
- Kuntoutusportti.fi (2016). *Sosiaalinen kuntoutus*. Saatavilla 15.9.2017.
[https://kuntoutusportti.fi/kuntoutujalle/kuntoutuksen-
jaottelut/sosiaalinen-kuntoutus/](https://kuntoutusportti.fi/kuntoutujalle/kuntoutuksen-
jaottelut/sosiaalinen-kuntoutus/)
- L 23.9.2005/767 Vankeuslaki. Saatavilla 5.8.2018
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#L10P6>
- L 130/2014 Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla 11.12.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Nieminen, A. (2018). Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä, kentät ja mahdolli-
suudet. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) *Sosiaali-
sen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. (s.10-24.) Diak
Työelämä, 13, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y

- OmaHäme. Hämeen liitto. Maakunta olemme me. Saatavilla www.omahame.fi
- Piirainen, K. (2018). Yhdenmukaisuutta ja tapauskohtaisuutta sosiaaliseen kuntoutukseen – palveluohjaus julkisen toimijan ratkaisuna. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. (s.39-57.).Diak Työelämä, 13, Diakoniammattikorkeakoulu. Saatavilla http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. (2017). *Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset*. Työpaperi 47/2016. Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131975/Sosiaalihuoltolaki_Tyo_47-2016_net.korj%20240217.pdf?sequence=1
- Raivio, H. (Toim.) (2018) Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015-2018 loppuraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN_ISBN_978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ruuth, M. (Toim.) (2016) Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (SOSKU). Väliraportti 1. Hanketoiminnan ja väliarviointi ajalta 1.4.2015-30.4.2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla https://thl.fi/documents/10531/3149614/SOSKU_Väliraportti_I_181116.pdf/713b2ce4-18a5-4fb9-9c9f-0b56cb72d552
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovarasto (MOTV). KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien tietovarasto*. Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>
- Saikkonen, P. (2016) *Kuntakentän kirjavat käytännöt*. Teoksessa Blomgren, S., Karjalainen, J., Karjalainen, P., Kivipelto, M., Saikkonen, P. & Saikku, P. *Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa*. (s.29-40.) Ra-

- portti 4/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130515/URN_ISBN_978-952-302-648-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Saikku, P. (2018) *Vaikeasti työllistyvien palvelurakenteet kunnissa: aktivoinnin ja sosiaalityön yhteydet muuttuvassa tilanteessa*. Teoksessa Blomgren, S., Karjalainen, J., Karjalainen, P., Kivipelto, M., Saikkonen, P. & Saikku, P. *Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa*. (s.74-102.) Raportti 4/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130515/URN_ISBN_978-952-302-648-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) (2007). *Kehittämistyön risteyksiä*. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) *Sosiaalityö*. Saatavilla
<https://stm.fi/sosiaalityo>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) *Sosiaalihuoltolain soveltamisopas*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki 2017. Saatavilla
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Talentia 2017. *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Saatavilla 9.9.2018 http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. *Sosiaalinen kuntoutus*. Saatavilla 11.9.2018 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. *SOSKU kehittää sosiaalista kuntoutusta*. Saatavilla 11.9.2018 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku>
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuusa, M. & Ala-Kauhaluoma, M. (2014). *Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:42. Helsinki 2014. Saatavilla

[http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70320/URN
_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70320/URN_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Valtioneuvosto. Maakunta- ja sote-uudistus. Saatavilla www.alueuudistus.fi

Vilkkä, H. (2005). *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Zhang, Y & Wildemuth B-M. *Qualitative Analysis of Content*. Saatavilla
https://www.ischool.utexas.edu/yanz/Content_analysis.pdf